

ingh
աշու-
մատի-
հասցեն
ТИ.
—3)

Գեղագիտական, Գրական, Հասարակական, Քննադատական, Բաղադրագիտական

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍ

Քառանյութերոց սարի № 4 ԱՊՐԻԼ 1913—XXIV

Հասցեն՝ Тифлис, редакция „ТАРАЗ“ Tiflis (Caucase), Direction „TARAZ“.

Խմբագրությունը յոգևածները կրճատում է, ենթարկում փոփոխության և չընդունվող (ենթ քերթից պակաս չէ վերագրանում)

Անճանկան անակցությունը խմբագրի հետ ՆՐԱՐ-ՇԱՐԹԻ և ՈՒՐԱՍԹ առ. ժ. 11—12:

Ցայաարությունը ընդունում է ամեն լիզուկ: Տարագի յայտարարական տողը առաջին երես 40 կ., վերջին 25 կ. մանրատու (պրախտ): Արտասանմանից կրկնակի Շատ անգամ կրկնողներն առանձին համաձայնություններ: Աղբիւր-Տարագ ամսական 33 կ. Տարագի ներկայ չէ-ը (VI-րդ հրտ.) 1 ր.

Խմբագրություն—Թիֆլիս, Գոլովինսկի պրեսայեկտ, տ. № 41, բաց է ամեն օր (բացի տոն և կիրակի օրերից, առ. 10 1/2 ժ. մինչև 2-ը կէսօրից յետոյ:

Գ Ի Ը Կ Ը Ն

ԳԵԳԵՐԻՏԵԱՆԸ

ՍԵԼՕՆ

Ուրբաթ, ապրիլի

26-ին հերթական

հանգիստւոր jour fixe-ը

նւիրում է ԾԵՐԵՆՑԻ

և ԲԱՅՅՈՒ յիշատա-

կին:

Սկիզբը երեկ. 8 1/2 ժ.

Հոյս տեսաւ

ԱՐՈՁԱ

Fantasia-իրականութիւնից

5 ԳՈՐԾ. 7 ՊԱՏԿԵՐ.

Հեղ. Tigo.

Գինը 2 ր.

ՅՕԲԵԼԵԱՆ Գ. ՏԵՐ-ԴԱԻԹԵԱՆԻ

Թիֆլիսի ԱՐՏԻՍՏԻԿԱՆԸ ԸՆԿ. ԹԱՏՐՈՆ

Երեքշաբթի, 7-ին մայիսի 1913 թ.

Կը կայանայ

ընդարաւոր դերասան ԳԵՈՐԳ ՏԵՐ-ԴԱԻԹԵԱՆԻ
խառանամեայ բեղուն գործունէութեան
յորելնանը:

Հանդիսաւոր ներկայացման տմասկները վաղո-
րօք կարելի է տեսնալ

ԹԻՖԼ. ՔԱՂԱՔ. ՎԱՐԿԻ ԸՆԿ. մէջ

(Тифлис. Город. Кред. О-во.)

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ

ՀԵՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նորին Կայսերական Մեծութեան Կովկասի Փոխարքայի ամենահպատակօրէն ուղարկած հեռագրին պատասխան, որով Աղբիւր եւ Տարազ հանգէսների խմբագիր-հրատարակիչ Գրական-Գեղագիտական Մալժոնի տեղապահ Տիգրան Նազարեանը արտայայտել է իր կողմից և ինչպէս լիազօր փետրուարի 22-ին Մալժոնի հերթական երեկոյթին ներկայ եղող արւեստի, գրականութեան ներկայացուցիչների և ուրիշ ներկայ եղողների կողմից թագաւոր Կայսրին հաճելի էր հեռագրով հրամայել գեղատաաւանտ կոմս Վորոնցով Դաշկովին յանձնել յիշեալ անձանց Նորին Կայսերական Մեծութեան սրտագին շնորհակալութիւնը՝ արտայայտած բարեմաղթութիւնների և սգեկորող գգադուքների համար:

Ն. Կ. Մ. ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈՒՍԹԱՅԻ
ՀԵՈՐՀԱՅԻՐԸ Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻՆ.

Արտանց շնորհակալ եմ ձեզ և Գրական-Գեղագիտական Մալժոնում ժողովածներէից իմ ծառայութեան 55-ամեակի տախտակը քարտապստութիւնների և շնորհակալութիւնների համար
ՎՕՐՕՆՅՕՎ:

Շնորհատրական հեռագիր Ն. Կ. Մ. Կովկասի Փոխարքային.

«Աղբիւր-Տարազի» Գրական-Գեղագիտական Մալժոնում ժողոված աշխատակիցներս, զիտութեան, արւեստի, գրականութեան, երաժշտութեան, նկարչութեան ներկայացուցիչները և ես ակնածութեամբ ողջունում ենք Ձերդ Պայծառօրայութեան օֆիցերական 55-ամեայ փայլուն բնիւն ծառայութիւնը: Ի խորոց սրտի աղօթում ենք Բարձրալին պարզեւ Ձեզ՝ բազմացեղ, բազմաբնու կովկասի ընտանիքի պայծառ նահապետ-հովանուն, թանգազին Յօրեկարիդ լիւրի և և շուտափոյթի ստղծութիւն:

Տ. Նազարեան

Նկարիչ Յ. Շամշինեանի
յօրեկանը

1912 թ.ի սեպտեմբերին լրացաւ պ. Յարութիւն Շամշինեանի մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութեան 25 տարին: Բառորդ դար շարունակ պ. Շամշինեանը ծառայել է մանուկ սերնդի դաստիարակութեան գործին Ներսիս. գալրցում անդուլ աշխատանքով և գովելի եռանդով: Նրա բարեխիղճ գործունէութիւնը արդիւնաւոր հետեւանքներ է տւել Ներսիսեան գալրցի յառաջադիմութեան գործին: Նա սիրել է յանձն առած առարկայի դաստանդութիւնը, նպատակ է դրել ցանկալի բարձրութեան հասցնել և հասել է իր նպատակին. նրա անձնէր ուսուցչութիւնը սիրել է տւել և աշակերտներին իր սիրած և դաստանդած առարկան:

25 տարեայ ընթացքում սերունդներ են անցել արժանաւոր ուսուցչի դաստիարակութեան լուրջ անկեղծ յարգանքը սրտնեւում: Նա տարել է ուսուցչութեան ծանր խաչը ոչ միայն անտըրոտնձ, այլ և սգեկորութեամբ. բայց տարել է իր առողջութեան, իր կեանքի գնով: Իրար յաջորդող սերունդներին, տարեցատարի, դաստանդութեան հետ միասին, տւել է իր հոգու, եռանդի մի մասը, իր առողջութեան մի կտորը, և այժմ նա կանգնած է այդ սերունդների առաջ սպառնալով եռանդով, առողջութիւնից զուրկ, բայց պարզեւ, որ կատարել է իր պարտականութիւնը:

Ներսիսեան գալրցի ուսուցչական-հոգաբարձական կազմը որոշել է սոյն թ.ի ապրիլի 28-ին գալրցական հասարակական, մի հանգիստով տօնել իր այդ բարեխիղճ վաստակաւորի 25-ամեայ գործունէութեան յօրեկանը և հաւատացած է, որ այդ հանգէսը յարգանքի արձագանգ կը գտնէ մեր գալրցական բոլոր շրջաններում և հայ հասարակութեան շատ խաւերում, որտեղ պ. Շամշինեանի բազմաթիւ աշակերտները նրա գործունէութեան կենդանի վկաներն են, և սիրով կօղեն մասնակցել իրենց ուսուցչի պատուի հանդիսին:

Այդ հանգէսը պ. Շամշինեանի համար այն օրն է, երբ երախտագիտութիւնը պէտք է մխիթարէ նրա ծերութեան օրերը: Այդ յօրեկանական հանգէսը կազմակերպող յանձնաժողովը զիմելով ձեզ, խնդրում է և ձեր բարեհաճ մասնակցութիւնը հանդէսին:

Ուզեցէ՛ք, շնորհաւորական հեռագրներ և նշաններ խնդրում ենք ուղարկել Ներսիսեան Դպրոցի հասցեով յօրեկանական յանձնաժողովի անունով: Յօրեկանական հանդէսը կազմակերպող մասնաժողով:

ՆՈՐԱԳՈՅՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լ. Աթաբէկեան՝ Բանաստեղծութիւններ, 87 էր., 50 կ. Բառասուն և չորս բանաստեղծութիւն, բաժանւած վեց զուեւերի՝ Անդրադարձումներ, Այնտեղից, Յոգնութեան երգեր, Առոյգ երգեր, Սօցիալական մօտիւններ եւ Օրեր, որ անցան, ու այս բոլորը նւիրած մօրը, որ հետը դաժան ու կսկիծ օրեր լուսացնելով, մթնացնելով, կրկնակի երկունք կրելով, վերածնել է բանաստեղծ դասակին: Աջողած երգերի մէջ շատ ուշագրաւ են մանաւանդ մայրենի՝ Դարբարի բարբառով մի երկու ոտանաւորները, որոնցից մէկը՝ Բայաթին (Լաց մի ինի) անցեալ տարի տպագրւած էր Տարագում:

Ներսէս ք. Հերթեցեան՝ Օտ-վիտ Արքիեпископа Мелхиседека Мурадяна на послание Рим. Папы Льва XIII (հայերէնից) с приложением статьи «Придерживается ли Армян. церковь монофизит. учения Евтихия?» (Պատասխան Մ. Մենշիկովին), 33 էր., 20 կ.:

Անուշ. Տէր-Ղեւոնդեանի երաժշտակ. Դուէտ soprano և contralto-ի համար, խօսքեր Վ. Տէրեանի, 50 կ.:

Բժշ. Սիմ. Ծար-Նազարեանի՝ Հայոց եկեղեցու վարչութիւնը եւ ծովը ըստ առաջ պետ. օրէնքի XI հատ. I մ. (հրատ. 1896 թ. Եկեղեցի և դպրոց): Յաւելածները՝ Հայոց եկեղ. վերանորոգ. և վարչ. կարգաւորումն վերաբեր. նիւթերից): Ա. Յաւելածների առթիւ: Յաւելածներ I—XII (Կաթուղ. երգումները, օծումը: Պատմ. հրաւագիրը — Պօլօժնիէ: Բրիս. եկեղեցի: Հայոց եկեղեցի: Կալածական-եկամային հարցը: Ընտրողական հարցերից: 181—950 էր., 2 էր.:

Դ. Լիլիան՝ Բննադատութիւն Յիւլիի ծեսական աստիճանների, 115 էր., 50 կ.:

Դուկասեան Մատենադարան Ե. Յովնանու Կաթուղիկոսի գրասխանակերտոյ պատմութիւն հայոց, 427 էր., 30 կ.:

Դուկասեան Մատենադարան 2. Պատմութիւն Արիստակեսայ վարդապետի Լաստիվերտոյ, 140 էր., 20 կ.:

Արսէն Ղլտնեան (դոկ. իրաւաբան.) Պատմութիւն Ալէքսանդրօպօլի հայոց հոգ. վիճ. դպրոցի (1840—1912) հրատ. նոյն գալրցի, 204 էր., 1 էր.:

Գր. Տ. Պողոսեան՝ Լեռնականը, Բ. Փորձ Կովկասեան ժողովրդների համեմատական ազգագրութեան: Օսէթի և զրաջիք քարտէզով, 70 էր., 75 կ.:

Ա. Մ. Եգեկեան՝ Փարսուն ու Հանճարը, 16 էր., 15 կ.:

Arthur Leist—Armenische Dicht (Յիշատակ իր բարեկամ Արթուր Լէյստին): 80 էր.:

Արթուր Լէյստի գրական հոգեկապ գործունէութեան մասին խօսենք մօտ ապագայում:

Դրիգոր ա. ք. Դրիգորեան Սոխակ Հայաստանի, ազգ. լիւկատար երգարան, X-րդ շրջ. հրատար. 344 էր., 1 էր. 20 կ.:

Իւրաքանչիւր հայի ուրախութեան և վշտի ժամերին ընկել Սոխակ Հայաստանի իր տաներորդ հրատ. արգէն ապացոյէ, որ անհրաժեշտ ձեռնարկ հայ ընտանիքների համար:

Յովակիմ Սօլովեան՝ Սարի ծոցում, պատկերազարդ մանկատւածք, հրատ. Պետապոլս գրատան, 36 էր. 15 կ.:

Ուշագրաւ իր հետաքրքրական, ուսանելի բովանդակութեամբ, հաւքային կեանքից մի աշուղտ պատկեր՝ նկարագրւած բնական գոյներով:

Դիւի դ' Մոպասան՝ Սատանայ, թարգմ. Ս., հրատ. Գ. Գրատանի, 16 էր., 10 կ.:

Անատոլ Փրանս՝ Երեք դար ու կէս յետոյ, ծանոթան տօնաֆանտազիա, թարգմ. Սալլիսեան, 30 էր., 7 կ.:

Հեղինակ ու թարգմանիչն ծանօթ անունները, աւանդ, դեռ երազ: Արեւմտեան դաշնակցութիւն է երազում հեղինակը, խաղաղութեան խորհրդանշաններով զարգարւած Իսկ իրականութիւնը՝ դեռ այս էլ արեան հեղեղներ, յօշոտ նահատակւած կոյսերի ու ծերերի գիակներ կոյտեր:

Ատրպետ՝ Վիշապամայ պատկերազարդ լէգենդ, 46 էր. 20 կ.:

Սա գիտնական որոնումներից, պատմական առաջնորդող պատմաւոր համար, որ բազմաշխատ և անպարտւած հեղինակը տալիս է շքեհրատարակութեամբ և չնչին կոպէկով: Բայց սրան զուգընթաց մենք անգոր ենք զսպելու մեղաշարժանագրելու, որ անւանի հեղինակի բազմահատոր գրածքները վաճառում են աճուրդով իբրեւ... մենք ամաչում ենք շարունակելու: Ամօթ իր կուլտուրայի պարծեցող հային:

Հայր Մուսայէլեան՝ Բելգիայում եւ Հոլանդիայում. ճանապարհորդ. ապաւորութիւններ 50 էր., 15 կ.:

Գէորգ ք. Մկրտումեանի՝ Զրկւածները, 16 վէպիկներ և պատմեւածքներ, զրկւածների, չարքաների, աշխատաւորների կեանքից: Նկարագրւած են աշուղտարիներով: 155 էր., 50 կ.:

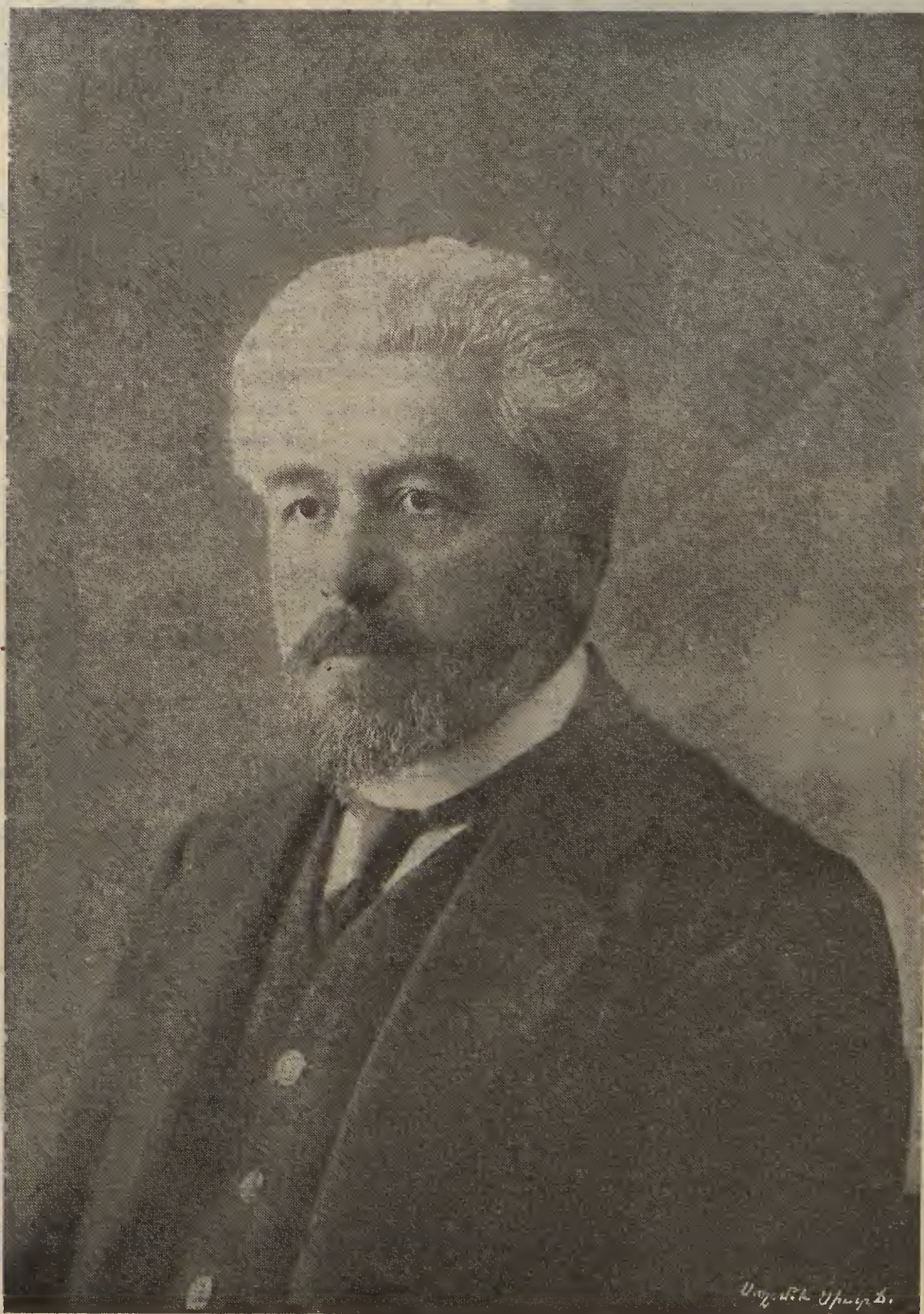
Գուրգէն Հայկունի՝ Սամէլ Հովի, պօէմ, 80 էր., 50 կ.:

ԵՐԵՄՆԱՄԵԱԿ ՅՈՎՅ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

Սիրոյ եւ վշտի երգիչ ՅՕԲԵԼԵԱՐԻՆ անհուն սիրոյ, հրճանքի եւ
ջերմ յարգանքի առ հաւատոյնս.

Y. Yohannian

ՄԱՀԳՈՅԺ

Ներկայ ապրիլի 2-ին երեկոյեան յանկարծամահ եղաւ մեր մեծ դրամատուրգ Գ. Սունդուկեանցի տնուսին և մտերիմ խորհրդակից Սօֆիա Սունդուկեանցը։ Մարմինը ծաղկազարդի կիրակի ամփոփեց ամուսնու գերեզմանի կողքին՝ Վանքի Մայր եկեղեցու բակում։ Մահանից երկուշաբթ առաջ էր, որ հանգուցեալը ամուսնու գերեզմանի վրայ կատարել տւաւ տարելիցի հոգեհանգիստ։ Եւ Աստուծ լսեց նրա աղերսը, իրան էլ չը զլացաւ փութով տանել սիրելի ամուսնու մօտ։ Սօֆիա Սունդուկեանց լուսաւոր կին էր և ամուսնուն յարմար զոյգ։ Վախճանեց 67 տարեկան հասակում։ Ահա թէ ինչ կերպ էր մեծ դրամատուրգն իր ամուսնութեան 25-ամեակին, 1888 թ. բնորոշել և դրատել կողակցին, ներելով նրան իր Ամուսիններ պիտե՛ր։

ՍՕՖԻԱ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑ

Գաբրիել Սունդուկեանցի ամուսինը

† 2 Ապրիլի 1913 թ. Թիֆլիս.

Շէշքը իմ ՄօՅի.

Շէշքսը շրջապատ յաւել և զիկզ պարթեւ մարդ
Խոյակէն աքից, իմ մէջ մի-միւսեց ջնջ Կաւեցիքի
մի-միւսեց ջնջ ջնայթիկէ մի ջնայթիկէ։

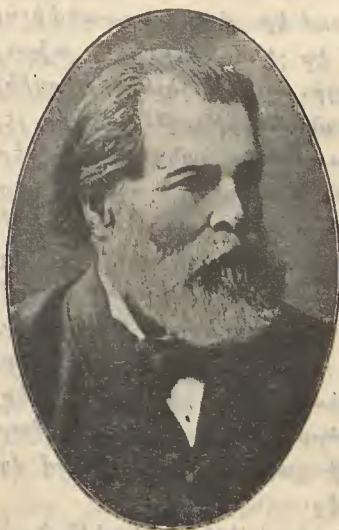
Բոստան-ջիկզ պարթ շրջապատէ մի առ իմ
Եւրոպայ իմ իմ աքաբառ-թաւլաթիւ, իմ պարթաւ-
թաւլաթիւ, մի առ մի-միւսեց իմ մէջ ջնայթիկէ
ճակտ թայթեցաւ։

Մի առ մի-միւսեց ջնայթիկէ մի առ շայն մեջքս
այնպէս իմ մէջ մի-միւսեց փոքր թաւլաթիւ,
մի-միւսեց մի առ իմ ՄօՅի։

Մի-միւսեց ջնայթիկէ, յաւել և պարթաւ, մի առ
պարթ իմ մէջ իմ ջնայթիկէ ջնայթիկէ իմ
ջնայթիկէ մի առ մի-միւսեց ջնայթիկէ, իմ
ճակտ թայթեցաւ, առաջ առ ջնայթիկէ։

Շէշքսը շրջապատ յաւել մի առ իմ
ճակտ ջնայթիկէ, իմ ջնայթիկէ ջնայթիկէ
մի առ մի-միւսեց ջնայթիկէ յաւել և
մի-միւսեց ջնայթիկէ ջնայթիկէ իմ
ճակտ թայթեցաւ, մի առ իմ ջնայթիկէ ջնայթիկէ

1888 թ. Տ Խ Ո Ի Ր Ք Ս Ա Ն Հ Ի Ն Գ Ա Մ Ե Ա Կ 1913 թ.

Ժերենց

Զատիկ կիրակի, ապրիլի 24 լոյս 25-ին, գիշերւայ 12 ժամից 10 ր. անց Րաֆֆին (Յակոբ Մելիք Յակոբեան) աւանդեց հոգին: Ապրիլի 29-ին, ուրբաթ, կէսօրից յետոյ 2 ժ. 40 ր. մարմինն ամփոփեց գերեզմանում:

Երկու հաշակաւոր մատենագիրների թաղմանը համայն հայութիւնը մասնակցեց, ի դէմս ներկայացուցիչների, ծունկ չոքելով նրանց բաց գերեզմանների առաջ, Խօջիվանքի գերեզմանատան:

Գրական-Գեղագիտական Սալօնի հերթական հանդիսաւոր jour fixe-ը ուրբաթ, ապրիլի 26-ին նւիրւում է անմահ ժերենցին եւ Րաֆֆուն:

Ր ա ֆ ֆ ի

Եւ իսկ դարձեալ շատ արդիւնաւոր, որովհետեւ Մեծ Սրբապետ Ստեփան Բ. իր շատ հարգելով եւ հաւանութեամբ հարկաւ Եւ իսկ Ստեփան Բ. հարգաւ:

Քանի որ հարկաւ եւ իսկ Ստեփան Բ. իր շատ հարգելով եւ հաւանութեամբ հարկաւ Եւ իսկ Ստեփան Բ. հարգաւ: Մեծ Սրբապետ Ստեփան Բ. իր շատ հարգելով եւ հաւանութեամբ հարկաւ Եւ իսկ Ստեփան Բ. հարգաւ:

Սրբապետ

Ս Տ Ր Կ Ո Ի Հ Ի

(Շարունակութիւն և վերջ: Տես Տարազ № 1 և 2:

Խանութի ձայնը, հայեացքը, աղերսը, մանաւանդ ամբողջ իրանի մէջ կատարւած ջղային հոսանքն այնպէս ցնցեցին բժշկին, որ նա՝ շանթահարի նման՝ քիչ մնաց որ գլորէր: Բայց առնական հպարտութիւնը Մանուկեանին այնպիսի ոյժ ներշնչեց, որ նա հայեացքը ժամացոյցի սլաքներից խանութի աչքերին մղեց և մինչև հոգու խորքը թափանցեց: Այս հայեացքն այնքան խոր ներգործութիւն ունեցաւ Հիւրիշանի հոգու վրայ, որ նա ամաչեց իր արած համարձակ քայլից, աչքերը վայր գցեց և գլուխը կամացուկ բարձին դրեց: Բժիշկն իսկոյն խանութի դաստակը վար թողեց, կուրծքը մատներով դոփելուց յետոյ ականջը դրեց կրծքի տակ և ասաց.

— Խանութ, ծանր-ծանր շնչեցէք...

Բայց արդէն Հիւրիշանը նորից ուշքը կորցրել էր. նա էլ չէր լսում, նա էլ չէր ըմբռնում: Իսկ բժշկի ականջը մագնիսի նման կպել էր հիւանդի կողին ու չէր բաժանում... Նախաշնչերի, սենեկասպասուհիների ներկայութիւնը և նրանց բժշկի դէմքին բեռնած աչքերն այնքան ոյժ չունէին, որ Մանուկեանի ականջը խանութի կրծքից բաժանէին: Բայց և այնպէս գիտութեան սպասաւորն զգաց, որ իր կողմը չէր զգացում: Ներին ծառայելը, նա պարտաւոր էր հիւանդին դարմանել, որ անմիջական դեղի կարիք ունէր: Եւ բժիշկը մի քանի տեսակ ջրեր հոտոտել տալով՝ սթափեցրեց խանութին, որն այլևս չուզեց գլուխը բարձից բարձրացնել:

— Ես քնել եմ ուղում, ես հանգստանալ եմ ցանկանում... ասաց թուլացած տիկինը, որն ամաչում էր աչքերը ձգել բժշկի դէմքին...

— Դուք հանգիստ քնեցէք, ես կը սպասեմ դահլիճում, և երբ կարիք զգաք, կարող էք ինձ ձայն տալ, — ասաց բժիշկը և ակամայ քայլերն ուղղեց դէպի դահլիճ:

— Բժշկի համար անկողին պատրաստեցէք, Ջէյնաբ, — ասաց Հիւրիշանը, վերմակով կուրծքը ծածկելով: Բժիշկը դուրս եկաւ Հիւրիշանի և Միւշիր փաշայի ննջարանից և հինգ սենեակներ ու նրբանցքներ անցնելուց յետոյ, մտաւ ծովահայեաց այն սրահը, որտեղ իրիկնադէմին յուզել և ուշքից ընկել էր Հիւրիշանը: Անմիջապէս նրա համար մաքուր սաւաննիւր, բմբուլ բարձեր և քնքոյշ վերմակներ դուրս բերին աղախիները. բազմոցի վրայ տեղ պատրաստեցին, որպէսզի բժիշկը ապարանքում գիշերէ և կարևոր դէպքում իսկոյն օգնութեան հասնի հիւանդին: Թէև բժիշկը հրաժարեց քնելուց, բայց տիկնոջ հրամանը կատարեցին աղախիներն ու հեռացան: Փակեցին բոլոր դռները, ամբարջին բոլոր ախերը և բժիշկը, որպէս կալանաւոր, մնաց առանձնարանում:

Աստիճանաբար հանգցրին Բոսֆորի ափերի արւարձանների փողոցների և բնակարանների լապտերները, հանդաւ ևս քաղաքի շուկաների և հրապարակների ժխորն ու աղմուկը, կառքերի դղրդիւնը, ձիերի դոփիւնը, սայլերի ճռոցը: Հեռում աղօտ ճրագներ էին երևում այս ու այն բնակարանների լուսամուտներում, որոնց հովանաւորում էր երկնակամարի խիտ աստղաշարքը: Սուլթանների մայրաքաղաքը հանգստանում էր, լուռ էին բոլորը, մոայլ ու խաւար, միայն Բոսֆորի յուզումնալից ալիքներն էին, որ տատանւում, ծփում, շառաչելնով ափերին էին խփում և կարծես ձգտում էին գերեզմանացած քաղաքի հան-

գիստը խանգարել: Սուլում էր փորեասը — գեփիւոր մեղմիկ շուցով, բաղլուում էր շինութիւններին տնուր սուլոցով: Ծառերի խշշոցը, ալիքի չկշկոցը, հովիկի շշուղջը ապահովացնում էր քնածներին, թէ կեանքը չէր մեռած, միայն ժամանակաւորապէս հանգստանում էր, նոր ոյժ ստանալու, աւելի եռանդալի առաջանալու նպատակով: Մոայլ խաւարը, որ համոզւած էր, թէ իր կեանքը շատ կարճ է, թէ շուտով երևալու է արեւելքից կենսաբեր արեւը, սակայն տքնում էր աղջամուղջն այնպէս սաստկացնել, որ կենդանութիւնը քնի թմրից մշտական անշարժութեան դատապարտի: Իսկ կեանքի բոցաբորբոք օդը անվերջ կաղդուրում էր նիրհածների քայքայւած ջղերն ու թոքերը, որպէսզի նրանց թարմացնի, ուժեղացնի և արևի գալուն սթափեցնելով մղի դէպի վայելքների ասպարէզ:

Ապարանքում բոլորը քնած էին. քնել էին նոյն-իսկ պահապան շները, մինչև անգամ վաղիկ Բաղիշէն. միայն բժիշկն էր, որ անվերջ ման էր գալիս սրահի երկանքսին: Յաճախ կանգնում էր հսկուլապի աշակերտը լուսամուտի առաջ, աչքերը յառում Բոսֆորի արևմտեան ափին և տքնում էր շինութիւնները դա-նադանել, ճրագները շուշկել, ծովի վրայ ծփացող նաւերի, շոգենաւերի լապտերներից նրանց զրօշակները զանազանել, բայց զուր. նա չէր կարողանում բան տեսնել: Ամեն բան այնքան աղօտ էր երևում, ինչքան մարդու ապագան. և նա ենթադրաբար կարծում էր, թէ հեռուն ինչ որ ուռածական դեպքանական դրահա կիր էր կանգնած Միւշիր-փաշայի ասպարանքի և Ջրաղանի մէջ, նեղուցի ալիքների վրայ մեղմ տատանում էր:

Ինչպէս ծովի ալիքները, փորեասն ու իր սուլոցները դադար չունէին, այնպէս էլ Մանուկեանի հոգին կորցրել էր խաղաղութիւնը: Գիտութեան աշակերտի զանգում բարձրացել էր կատաղի փոթորիկ և յուզում էր երիտասարդին: Նա կանգնած սրահում ճիշտ այն-տեղ, ուր նախընթաց իրիկունը Հիւրիշանն էր կանգնել, գննել էր արևի վերջալոյսը և ուշքից ընկել: Նա էլ այն պատերի մէջ, այն կահաւորութեան շարքին, ուր իրենից հինգ սենեակ հեռու պառկած էր Հիւրիշանը և տանջւում էր բորբոքւած զգացումներից: Բժիշկի պաշտած կուրծքը պառկած Միւշիր փաշայի կողքին բոցակալւած վառւում էր, իսկ ինքը հնարաւորութիւն չունէր ազատելու, փրկելու այդ անմեղ զոհին հրէշի ճիրաններից... Դեռ բաղլուում էին բժշկի ականջին Հիւրիշանի սրտի տրոփիւնները, դեռ այրւում էին նրա մատները, դէմքի մորթը և ականջի կրճիկները, որոնք քսել էին սիրաբորբոք կնոջ մարմին, դեռ հոսում էին Մանուկեանի երակներում այն ուժեղ ցնցումները, որոնք անցել էին կենսազուրկ տիկնոջ ջղերից, և նա փշաքաղւած մարմնով ու բորբոքւած զանգով չէր կարողանում խաղաղութիւն գտնել և լուրջ մտածել:

Միևնոյն տանջանքներում էր ննջարանում Հիւրիշանը: Փաշան ալքոհոյի ներգործութեան տակ խորմ-փացնում էր, պառաւ Բաղիշէն նրբանցքում պահապան շան նման շէմքին նստել, գլուխը դռանը յենել, մշում էր, և նրա անախորժ ձայնը, մանաւանդ ներկայութիւնը խանգարում էր տիկնոջ հանգստութիւնը: Տառապում էր դեռատի կինը և անվերջ թաւալւում անկողնում ու չէր կարողանում քնել: Յաճախ անզգալի կերպով ճիչեր էր արձակում և անզգայաբար և սաստիկ ճչում: Եթէ նիրհը մօտենում էր Հիւրիշանին, մի որևէ ձայն, խոկոց, թէ հառաչ ստիպում էր նրան բարձրանալ և

շուրջը գննել: Տիրինը հոգու խռովութիւնը աւելի բոր-
բոքել էր Մանուկեանի ներկայութիւնը: Նա գիտէր,
որ իրենից հինգ սենեակ հեռու իր նման հոգեպէս
տանջուում էր երիտասարդ գոկտորը: Որը իրեն կոր-
ցըրած լինելու համար հիշ միայն տառապում էր, այլ
կեանքից ու ախարհից ձեռք էր քաշել, միայն նրան
փրկելու և կրկին իրար գտնելու տենչով:

Այս գիտակցութիւնը, այս միտքը հրաշքէ կերպով
նման այրում էր հէգ տիկնոջ գանգը, թէնա հնար չուներ
գիշերւան կիսին դուրս գալ ննջարանից, սրահ մտնել
մխիթարելու թշաւ բժշկին, որի դռն տան-
ջանքների միակ պատճառն ինքն էր: Զառամեալ
ամուսնուց այնքան երկիւղ չուներ, որքան սոսկում էր
շէմքի վրայ պազած վնակից, որը կարող էր փոթոր-
կել ամբողջ ապարանքը և ոտքի բարձրացնել հարբած
բռնաւորին: Մինչ Հիւրիշանի դանդում ալեծփում էր
սիրիկանի հետ տեսնելու և նրան քաջալերելու ուրա-
գիծը, յանկարծ մեղմիկ կերպով դուռը բացեցաւ և
նաժիշտ Զէյնաբը ներս մտաւ, կանգնեց, բննեց շուրջը
և մեղմիկ հարցրեց.

—Տիկին, ի՞նչ հրաման ունիք:

—Քեզ ո՞վ կանչեց. ի՞նչպէս ներս մտար, որ
վնակը քեզ չը նկատեց:

—Վնակը խոր քնի մէջ է և վեց ժամից հա-
գիւ գարթնի...

—Ի՞նչպէս, ի՞նչ է պատահել...

—Սաստիկ գլխացաւ ունէր, դեղ ուզեց, և դոկ-
տորը նրան քնացրեց, որ գլխացաւից ազատուի: Այն-
պէս խոկում է, որ կարծես երեք օր երբէք քնած չի
եղել...

—Հապա ինքն ուր է:

—Շէմքի վրայ պազած է, ձայնը չէք լսում...

—Այո, լսում եմ... դու ինձ ասա, ո՞վ կայ նըր-
բանցքում և սրահի մուտքի սենեակներում:

—Ես եմ, Դարբուհն է և Մարջանը:

—Գնա, եթէ բժիշկը գարթուն է, ասա, որ ներս
գայ և ինձ մի դեղ տայ հանգստանալու: Երեք ժամ է
տանջում եմ և չեմ կարողանում քնել... Իսկ դու
զգուշացիր, որ վնակը չըսթափուի: Դարբուհն և Մար-
ջանին դռների մօտ պահապան դիր:

—Ըմբռնում եմ, խանութ:

—Սրահում ո՞վ է ընկերակցում գոկտորին:

—Շերունի Իբիշը, որը նոյնպէս երազների մէջ
է խորասուզած: Նա մի քիչ աւելի «թիրեաք» էր
դրել իր ծխամորճում, որ գիշերս դրախտն երազէ
և հիւրիների հետ լուսացնէ:

—Ներքինի Բէշիրը որտեղ է...

—Միշտիւրը հրամայել է, որ նա այլևս դէմքը
ցոյց չը տայ կանանոցում:

—Շտապիր, ասա բժշկին, գայ ինձ դարմանե-
լու...

Մինչև ամեն հրաման կարգի դրեց, մինչև Մա-
նուկեանը կարողացաւ պատրաստել, կարևոր դե-
ղերը վերցնել և առանց աղմուկի անցնել սրահներն
ու նրբանցքները, ամբողջ տասը րոպէ անցաւ: Այս տա-
սըրոպէն տասն օրւան հափ երկարեց ու ձգեց սրտա-
տրոփ տիկնոջ համար: Այդ ժամանակամիջոցում
անընթաց երազների նման եկան ու անցան այն բոլոր
արկածները, որոնց ականատես և դերակատար էր
եղել վշտահեղձ տիկինը: Յիշեց մանկութիւնը, հայ-
րենի տնակը, ժրջան մօրը, ճարտարապետ հօրը,
որ շինել էր Աղիզ և Մէշիզ Հիւնքեարների օրով
մայր-թագուհու պալատները, պանդոկները, կրպակ-
ները, բաղանիսներն ու մզկիթը: Նրան ներկայացան

եղբայրները, որոնք Եւրոպայում սովորել էին ճար-
տարապետութիւն և վերադարձել մայրաքաղաքը
զարդարելու, բայց կարմիր Համիդը նրանց արիւնով
Եւրոպի որմերն էր ներկել և նրանց գանգերից Ֆէրի-
գիւղում կոթող էր կանգնեցրել:

Յիշեց թէ ինչպէս ոստիկանները կողոպտել էին
իրենց տունը, վարչութիւնը յափշտակել էր իրենց
կալաածները, դաւամեալ հայրը չորած՝ լալագին կեան-
քի փրկութիւնն էր աղերսում, մայրը ոտքերն ընկած՝
Միշիր փաշայից գթութիւն էր հայցում, որոնց կեան-
քը շնորհեց Օսման փաշան, ծնողների կեանքերը
փրկեց և բնակարանը վերադարձրեց՝ միայն իրեն
Հիւրիշանին կին վերցնելու պայմանով, և այդպիսի
թանկ գնով թշաւները ձեռք բերին իրենց կեանքը:

Ալեկոյ ճարտարապետի եօթանասնամեայ գործերը
մէկ մէկ պատկերացան տիկնոջ աչքի առաջ և փոթոր-
կեցին նրա սիրտը: Երբ մտաբերեց, թէ ի՞նչ թշա-
ուութիւնը գերեզման մտաւ այն ծերուկը՝ որդիների
մահւան վշտից խեղդած և աղկայ դժոխային վի-
ճակից բոցակալած: Յիշեց, որ այդ եալին, որը
յափշտակել էր ճարտարապետից Օսման փաշան, ի՞նչ
մեծ ուրախութեան որորան էր իր մանկական օրերում,
որ հաւաքւած սիրելիներով, եղբայրների, քոյրերի,
տոհմիկների և հարազատների հետ երգում, նազում
և հրճում էին: Այն ապարանքը, որի իւրաքանչիւր
քարի քանդակի վրայ միտքը, հոգին, եռանդն ու ոյժն
էր գործ դրել ճարտարապետը և այնպիսին էր զարմաց-
րել, անցել էր իր դահճի ձեռքը, որ կերտողի տոհմը
բնաջինջ անելուց յետոյ տանջում էր իրեն պալատի
տիրոջ շառաւիղին զազանային ժանիքների և ձիւրան-
ների տակ:

Յիշեց իրենց դրացի Մանուկ աղայի քնքոյշ
զաւակին՝ Տիրիդին, որի հետ մանուկ հասակից խա-
ղացել էին իրենց այգում, թռել, թռչկոտել, երգել ու
պարել և եօթ-ութ տարիներից ի վեր իրարից բա-
ժանել էին, յաւիտիան իրար մոռանալու հնարաւո-
րութիւնից զրկւած: Անմիջապէս մտքի առաջ կանգնեց
այն րոպէն, երբ Տիրիդին իր հօր հետ եկել էին հօրը
մնաս բարևի, քանի որ դեռատի պատանին աւարտել էր
Քաղքեդունի վարժարանը և գնալու էր Պարիզ բժշկու-
թիւն ուսանելու: Յիշեց այն վայրկեանը պարտէզի
մէջ, երբ առանձնացան Տիրիդի հետ, և պատանին, համ-
բուրելով իր շրթունքներն, ասաց.

—Հիւրիշան, մնաւ բարև, ես գնում եմ բժշկու-
թիւն սովորելու, իսկ այդ աչքերդ ու սիրտդ քանի
որ յաւիտեանապէս դրօշմւած են այս սրտիս վրայ, եր-
բէք քեզ մոռանալու չեմ, և նրանք ինձ պիտի խրա-
խուսեն ու քաջալերեն ուսումս օր առաջ աւարտելու
և քեզ վերադառնալու:

Այն յուզումը, որի մէջ գտնւել էր ութ տարի
առաջ դեռատի կինը, դարձեալ նորոգեց, ինչ որ
ձիւ արձակեց և նոյն ցնցումների մատնւած՝ ջղայնօրէն
տառապում էր, երբ ներս մտաւ իր պաշտելի Տիրիդը՝
Մանուկեանը, մատների ծայրերի վրայ քայլելով:

—Ի՞նչ ունիք, խանութ, ի՞նչի ինձ կանչեցիք,
—ասաց շշնջալով և դողդալով դեռահաս բժիշկը:

—Ես էլ չը գիտեմ. սաստիկ յուզւած, ջղայնա-
ցած՝ չեմ կարողանում քնել ու հանգստանալ...

—Ես ձեզ իսկոյն քնաբեր այնպիսի մի դեղ
տամ, որ բոլորովին խաղաղիք, — ասաց բժիշկը և ձեռքը
տարաւ հիւանդի ճակատին:

—Ո՛չ, սիրտս թոյլ է, ձեր թունաւոր դեղատեղը
ընդունելու ուժից զրկւած: Ինձ հանգստութիւն, հոգե-
կան խաղաղութիւն տւէք, դոկտոր...

—Մի յուզւիք, իսկոյն, իսկոյն ճարը կը գտնեմ,

ԱՅ ԲԱՐԱԹԸ...

Դ ի ք օ Տ է ր-Դ ա լ թ ն ա ն
(XԼ-ամեայ յօրելեանի առիթով)։

—ասաց բժիշկը Հիւրիշանի զարկերակը նորից քննելով։
—Պանոս, այս կեանքի տոկալու այլևս ոչ դու ոյժ ունիս և ոչ հոս։ Անհրաժեշտ է շուտափոյթ միջոցների դիմել...

—Ի՞նչ կարող է անել ինձ նման մի թոյլ արարած, հոգիս, —ասաց հայեացքը յառելով դոկտորի բերին դեռատի կինը, այնպէս յուզւած, որ ջերմորդ նման դողացնում էր ամբողջ մարմնով։

Մանուկեանը երբ նկատեց, թէ դեռատի նաժիշտը կիսով չափ դուռը փակած հսկում էր նրբանցքում արտաքին անակնկալներից, համարձակ նստեց Հիւրիշանի կողքին, բռնեց նրա երկու ձեռքերը և գլուխը մօտեցնելով սիրաբորբոք կնոջ դէմքին, ականջումն ասաց.

—Միայն այս յարկից դուրս գալով կարող ես ազատութիւնդ գտնել։ Անհրաժեշտ է դժոխքից փախչել...

—Մեծ հաճոյքով, բայց ի՞նչպէս, — շնչաց Հիւրիշանը ուժասպառ, սրտատրոփ և դողդողուն։

—Եթէ դու ինձ խօսք տաս, ես կարող եմ միջոցներ ցոյց տալ։

—Մի՞թէ կասկածում ես, Տիբիդ...

—Ուրեմն, համաձայն ես...

—Անշուշտ, միայն թէ այնպիսի մի ծրագիր կազմէիր, որ հնարաւոր լինէր գործադրելու և ընդ միշտ ազատելու...

—Ծերուկը մահամերձ է, նրա ժամերը համարւած են։

Այդ լուպէին փաշայի մի այլանդակ խրթոցը ցնցեց բժիշկին։ Իսկոյն ետ դառնալով քննեց փաշային և երբ համոզւեց, որ ծերունի յափշտակիչը զառանցանքի մէջ է, ասաց անվրդով.

—Այո, սակայն նա ինձ նման եօթանասուն եօթը կին է թաղել. ով գիտէ...

—Թաղել է, սակայն հերթը քեզ է հասել զառամեալին թաղելու։ Բայց դու նրան թաղելուն չը պիտի սպասես, այլ այսօր մենք պիտի փախչենք, ռուսական շողենաւ մտնենք, 24 ժամից Սևաստապօլ հասնենք ու ընդմիշտ ազատւենք...

—Ես համաձայն եմ, բայց խիղճս տանջում է... Իսկ եօթը տարի է՝ այս բոլոր տանջանքները տարել եմ, որպէսզի այս հօրս շինած կալւածքն ազատեմ... Այն ապարանքը, այն պարտէզն ու այգին, որոնք մեր սիրոյ որորանն են եղել... հեշտ չէ նրանցից բաժանւել...

—Կեանքդ, հոգիս, գլուխդ փրկէ. վաղը Օսման փաշայի խորթ եղբայրներից մէկը կը գայ և բռնի քեզ կը տիրէ, կալւածդ էլ կը յափշտակէ...

—Ո՛չ, կալւածս հայրեկան է, և փաշան իմ անւան վրայ որպէս ժառանգութիւն հաստատել տւեց։ Բայց դու գիտես, որ ես քեզ համար պատրաստ եմ ամբողջ աշխարհից էլ զրկւել, միայն թէ պատանի եղբայրս, քրոջս զաւակները, հարսս և մայրս ապրելու և զարգանալու են այս ապարանքի հասոյթով... Հայրս ինձ Միւշիլին տւեց, իր ձեռքով յանձնեց, բայց նա լալազին ինձ աւանդեց իր զաւակներն ու թողնելու... Ես ի՞նչպէս թողնեմ ու հեռանամ Բոսֆորի հրաշագեղ ասիական ափերը...

—Դու կեանքիդ հետ խաղում ես, դու ինձ ողջ ողջ գերեզման պիտի իջեցնես, Հիւրիշան. քո գլխի մասին մտածիր...

—Ես եօթը տարւան տառապանքս եմ մտածում, հոգիս, այն բոլոր տանջանքներս դուր կ'անցնեն, եթէ ես ապարանքից փախչեմ... Ես պիտի մնամ, նոյնիսկ տանջանքի մէջ, մահս էլ աչքս առած. դու կարող ես ճարը գտնել և Օսման փաշայի մահից յետոյ ինձ փրկել նրա անկոչ ազգականների ճիրաններից...

—Միայն Ռուսաստան փախչելով...

—Ո՛չ, ես իմ հօր կառուցած ապարանքից չեմ դուրս գալ։

—Հիւրիշան, մտածում ես, թէ ի՞նչ ես ասում։

—Եթէ փախչէի, եօթը տարւան ընթացքում հարկը անգամ առիթ էի ունեցել գլուխս ազատելու... Դու ինձ փրկիր ապարանքիս մէջ, այն կալւածքում, ուր ապրել են պապերս...

—Այո, բայց անչափ դժուարն ես պահանջում...

—Ապրել մարդավարի և միշտ առաջ գնալով...

—Ես կը դիմեմ ռուսական ղեկաւորատուն. դու գիտես, որ մենք ընտանիքով ռուսահպատակ ենք, և նրանք ինձ պատշապանելու պարտաւոր են... Առաւօտը կը ներկայանամ ղեկաւորին և կաղերսեմ... Բայց եթէ այլևորը երեսը պնդէ ու դարձեալ ապրի...

—Եթէ ղեկաւորն միջամտի, ղեկաւորական խորհուրդը կազմւի, ես այնտեղ կը բացատրեմ վշտերս ու տառապանքներս և հաւատացած եմ, որ նրանք կը կարեկցեն...

—Դեպքանքները չեն կարեկցի. պէտք է նրանց ստիպել...

—Ես նրանց կըստիպեմ. Մենք մուրադի կը հասնենք...

Արթուր Կարապետ

ՅՕԲԵԼԵԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՎՀԱՆԻՍԵԱՆԻՆ

Ե Ր Գ Ի Չ Ը

I

Յ. Յովհաննիսեան 1883 թ.

Ահա ամբոխ, աղմուկ ու ճիւղ,
Քար ու բոռնցք կատաղի.
— Հեռու մեզնից, անմիտ հրդիւշ,
Ու ըս ընար եօթնաղի:
Մենք դարերով արեան սովոր՝
Սիրոյ երգ ես գեղգեղում
Եւ ընարով տարին բոլոր
Գեղեցկութիւն ներբողում:
Մեզ սէր պէտք չէ, ոչ էլ անմահ
Գեղեցկութիւն՝ քո երգած.
Իշխանութիւն, պատիւ ու զահ,
Ոսկին է լոկ մեր ասուած:

Յ. Յովհաննիսեան 1880 թ.

Յովհ. Յովհաննիսեանի առնը իր ծննդավայր ՎԱՀԱՐՇԱՊԱՏՈՒՄ

Յ. Յովհաննիսեան 1888 թ.

Մենք կուզէինք, որ դու երգես
Զայրոյթ, սուր, թուր, խարազան.
Բայց չես մըրիկ, ծով փրփրադէզ.
Հեռու, հեռու, ով գուսան...

II

Ու նա գնաց հեռու աշխարհ,
Ապրեց մենակ ու մոլոր.
Երգեց մեղմիկ ու խանդավառ,
Ախ քաշեցին սար ու ձոր:
— Հէյ ջան, — կանչեց, — հսկայ սարեր՝
Գեղաժպիտ և անհոգ,
Հէյ, անգղայ ժէռ-պինդ քարեր,
Դուք չը գիտէք ցաւ ու խոկ:
Ախ, երանի ես ձեզ նման
Սառն ու անսիրտ լինէի.
Էս աշխարհի մարդիկ — գազան.
Սիրտ ունեցողն ինչ անի:

Յ. Յովհաննիսեան 1904 թ.

Սիրտը այստեղ ժայռին դամաձ՝
Անգղ ու արծիւն են կտցում.
Ում որ պատժել կուզէ՝ Աստուած,
Նա սրտով է ստեղծում...

Յ. Պետրոսեան

ՅՕԲԵԼԵԱՐ ՅՈՂԷ.

ՅՈՂԷ ՆՆԻՍԵԱՆԻ

fac-similé-ն(թեր-

թիս խմբագրին

ուղղած մտերմա

կան նամակի

վերջը):

ՀԻՆ ԵՐԳ...

ըկինքն անուշ, օղն անուշ,
Բացեկց մայիս, հոտն անուշ.

Սոխակն եկաւ առնելու

Իր վարդի կարօտն անուշ:

Ե՛կ, նազելիդ աննման,

Մայիսի վարդ աննման,

Բացելիք վարդի դու նման,

Տեսքըդ անուշ, բոյըդ անուշ:

Ես քո կանաչ թիփն թառ՝

Քո սոխակն եմ սիրահար.

Մարող սրտիս բոցավառ

Կեսնք թող տայ համբոյրդ անուշ:

Յ. Յովնանիսեան

2 մայիսի 1912 թ.

ՄԱՐԻԵՏԱ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

(ծննդ. XXV-ամեակի առիթով)

Տաղանդաւոր հայուհի ուսն բա-
նաստեղծուհի Մարիետա Շահինեանը ծնւել
է մարտի 21-ին 1888 թ. Մոսկւայում Մոս-
կւայի համալսարանի պրիւատ-դոցէնտ
Սարգիս Դաւթեան Շահինեանի ընտանի-
քում: Ուսանաւորները զրել սկսել է բանա-
ստեղծուհին 7 տարեկան հասակից: Աւար-
տել է Բժեշկու գիմնազիոնը և ապա կա-
նանց բարձր կուրսերի փիլիսոփայական
բաժինը և թողնւած է նոյն կուրսերում
պատրաստելու մագիստրոսական ըննու-
թիւն տալու համար: Ներկայումս աշխա-
տում է դիսերտացիայի վրայ, որի համար
գարնանը տեղափոխւում է Գերմանիա:
Տպագրել սկսել է 17 տարեկան հասակից
„Приазовский Край“ թերթում: Ունի հե-
տեւալ աշխատութիւնները 1) „Первая
встрѣча“, 2) „О блаженствѣ имущаго, кри-
тический очерк“ և 3) „Orientalie“.

Վերջին գրւածը (բանաստեղծութիւն-
ների ժողովածու) սպասւել է առաջին վեց
օրում: Շուտով լոյս կը տեսնէ երկրորդ
հրատարակութեամբը:

Հ. Եւսեփեան Երգեաց Խաւարքում
է աւաւսը:

Համարեմք

Գրեմք Եւսեփեան

2 մայիսի 1912

Վրացաց խմբագր

Նամակս վրացացի, աւաւսից 4-րդ,

և, 4-ի առի Եւսեփեան, Ե-ից Սա-
նայա Եւսեփեան, Եւսեփեան Եւսեփեան-
Եւսեփեան — Եւսեփեան Եւսեփեան —

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան Եւսեփեան

XXV-ԱՄԵԱԿ ՆԿԱՐՉԱ-ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՆԴԱԿԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ. ՆԿԱՐ ՅՕՐԵԼԵԱՐԸ. ՇԱՄՇԻՆԵԱՆԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԻՍԱՅԱԿԵԱՆ ՇԱՄՇԻՆԵԱՆ

(Համառոտ ինքնակենսագրութիւն, գրւած յատկապէս ՏԱՐԱՋԻ համար)։

Ես ծնւել եմ 1856 թ. փետրւարի 9-ին Թիֆլիսում. իմ հայրս ինտենդանտական չինովնիկ էր։

1861 թ.ին հայրս պաշտօնով փոխադրւեց Թիֆլիսից Դաղստանի շրջանը, Դարադաղ ամրութիւնը Գուշիքի մօտ, ուր ընտանիքի հետ միասին տարան և ինձ։ Այդ վայրերի բայց և գեղանի բնութեան մէջ ես առաջին անգամ սկսեցի նկարել։ Հայրս տեսնելով իմ սէրը դէպի նկարչութիւնը, խրախուսում էր ինձ, քանի որ ինքն էլ սիրում էր գեղարւեստը։

1867 թ.ի սկզբին հայրս բերեց ինձ Թիֆլիս և տւեց Բէյէր-Ստասիւկիչի պանսիոնը գիմնազիայի պատրաստելու համար, իսկ ինքը վերադարձաւ Դաղստան՝ Թեմիր-Սան-Շուրա և 68 թ.ին մեռաւ։

Մենակ մնալով պանսիոնում, առանց ծնողների, ես եռանդով պարապում էի գիտութիւններով և չէի թողնում նկարչութիւնը։ 69 թ.ին Դաղստանից եկաւ մայրս և բանի որ սգի պատճառով չէր դուրս գալիս տանից, ուստի ես մենակ գնացի Ի գիմնազիայի տեսուչ Ժելիխովսկու մօտ, տարայ հօրս ծառայութեամբ, իմ դօկումենտները և արտասուքն աչքիս խնդրեցի ընդունել ինձ գիմնազիա։ Շնորհակալ եմ նրանից, նա գլուխ ինձ, տարաւ ընտելեան առանց ձեռնարկութիւնների, և հէնց նոյն օրը ես ընդունւեցի Ի դասարան։ Այսպիսով ես ընդունւեցի գիմնազիա և տեղաւորւելով մօրս հետ մի սենեակում, խիստ կարեքի մէջ, սովորեցի գիմնազիայում, վճարելով տարին 12 ռուբլի։

1874 թ.ից ես սկսեցի երեկոնները գնալ նկարչական այն դպրոցը, որ այդ ժամանակ բացել էր Կովկասում Արեւստը Խրախուսող Ընկերութիւնը, որտեղ ես յառաջագիմութիւն ցոյց տւի և 76 թ.ին պարգև ստացայ իմ նկարչական գործերի համար, իսկ 77 թ.ի փետրւարին թողի գիմնազիան վեցերորդ դասարանի վկայականով և գնացի Ս. Պետերբուրգ՝ Արեւստների Կայսերական Ճեմարանը, ու ուղարկւեցի Արեւստը Խրախուսող Ընկերութեան ձեռքով և ընդունւեցի քննութիւն տալով նկարչութիւնից և գիմնազիական դասընթացի մի քանի առարկաներից առանց հին լեզուների։ Նոյն 77 թ.ին փոխադրւեցի Ֆիզդերային դասարանը առաջին համարով, իսկ 78 թ.ի հոկտեմբերին փոխւեցի նախորդային դասարանը վեցերորդ համարով և գիտութիւնների երկրորդ կուրսը։ Այդ ժամանակ էլ ինձ ներկայացրին ստիպենդիայի և Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Կովկասի փոխարքայ Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայիչից առևտրի ու արդիւնաբերութեան մինիստրութեան գումարներից ստացայ ամսական 25 ռուբլի մինչև Ճեմարան աւարտելը։

Յարութիւն Իսահակեան
Շամշինեան

1879 թ.ին փոխւեցի գիտութիւնների երրորդ կուրսը և նոյն տարին էլ ստացայ վկայական գիտութիւնների կուրսը վերջացնելու մասին Ճեմարանում լսած դասախօսութիւնների վերաբերեալ։ 80 թ.ին ստացայ երկու փոքր արծաթէ մեդալ բնութիւնից վերցրած ու նկարի և էտիւդի համար, իսկ 82 թ.ին մայիսին մի օրում ստացայ երկու մեծ արծաթէ մեդալ նախորդական նկարչական և նախորդական-էտիւդային դասարանների համար։

Ճեմարանական ժամանակս դասարանական աշխատանքներից բացի, փորագրում էի պղնձի վրայ a l'eau forte աւելի բան տառնեղու տախտակներ, որոնց մէջ կային նկարչութեան պրօֆես-

սորներ պ.պ. Չխտեակովի, Ս. Բրուսի, Վ. Եակոբի, Նեկրասովի և ուրիշների, նոյնպէս և Կովկասի մի քանի տիպերի և տեսարանների նկարներ։ Այդ ժամանակ էլ ես կազմում էի նկարներ անատոմիայի այն դասախօսութիւնների համար, որ կարդում էր

պրոֆեսոր Լանդցերտը, և որը հրատարակեցին ձեռնարանականները: 83 թվին Ս. Պետերբուրգում ես պատկերեցի ստացայ սենատոր Նիկոլայ Գուստավովիչ Պրինտցից նկարելու ընտանեկան պատկերներ, ես, իհարկէ, չէի յիշատակիլ այդ պատկերի մասին, եթէ դա նշանակութիւն չունենար իմ հետագայ կեանքում: Երբ ես վերջացրի նկարները և պէտք է ստանայի փողերը, նա փողը իմ ձեռքը չը տուց, այլ առաջարկեց գնալ Պարիզ փող ստանալու համար, տալով ինձ մեմորանդում և չէլ ստանալու փողերը Գինցըրուզեան գրասենեակից, և ես օգտուելով նրա այդ առաջարկութիւնից, գնացի Պարիզ, 11/2 ամիս աշխատեցի այնտեղ, նայեցի բոլոր պատկերասրահները, 11/2 ամիս ապրեցի Միւնխենում և երկու շաբաթ Վիէննայում, որի համար ես խիստ երախտապարտ եմ նրան: Վերադառնալով Պետերբուրգ ճանապարհորդութիւնից յետոյ, ես ուղևորվեի Կնալ օսկեայ մեղալի մրցութեան, որին ես իրաւունք ունէի, սակայն չեղաւ, քանի որ 83 թվի ամառը ես Մալորոսսիայում հիւր էի նոյն սենատորի մօտ և այդտեղից եկայ Թիֆլիս տեսնելու մօրս հետ, սակայն գտնելով նրան հիւանդ, վճռեցի մի տարի մնալ, իսկ յետոյ էլ չը կարողացայ դուրս գալ այստեղից:

Տեսնելով իմ հիւանդ մօրս ծանր դրութիւնը, ես սկսեցի նկարել պատկերներ և տալ նկարչութեան դասեր. իսկ 85 թվին Կոստանդին Եգորովիչ Մակովսկու օժանդակութեամբ, որ ժամանակաւորապէս եկել էր Թիֆլիս, ծախեցի Լինը սարերում պատկերը Ելիսաւէտա Ալեքսանդրովնա Գոնչարովային, որ պալատի նախագահի աժուխին էր, և նրան էլ տալի նկարչութեան դասեր: Անդամ եղայ Արեւստները Խրախուսող Ընկերութեան. ընտրեցի կոմիտեի անդամ, քարտուղար եղայ Մ. Պ. Հակկելի նախագահութեան ժամանակ, ուր աշխատեցի մինչև 1902 թվը: Նոյն տարին հրաւեր ստացայ նկարչութեան դասեր տալու Ներսիսեան Հոգեւոր Սեմինարիայում, կարճ ժամանակ Սուրբ Նշանի և Գայիանեան դպրոցներում, իսկ 86 թվին հրաւիրեցի արական պրոֆեսորական, այժմեան 3-րդ գիմնազիան: Այդ երկու ուսումնարաններում Ներս. դպրոցում և 4-րդ գիմնազիայում նկարչութիւն դասաւանդում եմ մինչև այժմ էլ: 1892 թվին ամուսնացայ, ունեմ երկու տղայ և երկու աղջիկ:

Այս 27 տարում սեմինարիայի և գիմնազիայի իմ աշակերտներից շատերը դարձան նկարիչներ և ճարտարապետներ, իմ դասաւանդած ուսումնարաններում աշակերտները սիրով էին պարապում նկարչութեամբ, և երբ նրանց աշխատութիւնները ուղարկւում էին Արեւստների ձեռնարանը կոնկուրսի, նրանցից շատերը գովասանութեան էին արժանանում իրենց այդ գործերի համար:

Ծառայող համարելով ժողովրդական լուսաւորութեան միսիստրութեան մէջ 3-րդ արական գիմնազիայում, ես ունեմ պետական խորհրդականի աստիճան և չքանչաններ Սբ. Աննայի 2-րդ և 3-րդ աստիճանի, նոյնպէս և մեղալի յիշատակ ծառայութեան Կայսր Ալեքսանդր III ի ժամանակ: 1904 թվին կազմեցի և լոյս ընծայեցի «Элементарный курс черчения и перспектив, приспособленный для обучающихся рисованию в средней общеобразовательной школы», որը հաւանութիւն գտաւ ժողովրդական լուսաւորութեան միսիստրութեան կից Գիտնական Կոմիտեի կողմից:

85 թվից սկսած յաճախ մասնակցել եմ զանազան

բարեգործական ընկերութիւնների—ռուսաց, հայոց, վրաց ևն, կազմած երեկոյթներին դրել եմ կենդանի պատկերներ, նւիրել եմ նկարներ վիճակախաղի համար, դարգարել եմ դահլիճներ երեկոյթների օրերը և ամեն միջոցներով ձրի օգնել եմ երեկոյթների յաջողութեան: 88 թվին Կայսր Ալեքսանդր III-ի գալու ժամանակ ազնւականութեան և քաղաքային ինքնավարութեան հրաւերով դարգարել եմ Ազնւականների ժողովի դահլիճը և Մուշտայիդ այգու մեծ պաւիլիոնը:

Տասն և վեց տարի հոգաբարձու եմ Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցու Մարիամեան դպրոցի: 1906 թվից նկարչութեան դասեր եմ տալիս և 5-րդ արական գիմնազիայում: Նոյն տարում հրաւեր ստացայ պ. Ստեփան Մալխասեանից անդամակցելու այն յանձնախմբին, որ նկարչութեան ծրագիր էր մշակում եկեղեցական ծխական դպրոցների համար: 1907 թվին Կովկ. Ուսումնարանական շրջանի պ. հոգաբարձուի առաջարկութեամբ կազմեց մի յանձնաժողով նկարչութեան ուսուցիչներին շրջանի միջնակարգ ուսումնական հաստատութիւնների համար նկարչութեան ծրագիր կազմելու: Այդ յանձնաժողովի մէջ ընտրեցի քարտուղար և երկու տարի շարունակ կալմում էի խորհրդակցութիւնների արձանագրութիւնները և յանձնախմբի աշխատանքների վերջնաւուց յետոյ ընդարձակ զեկուցում ներկայացրի պարոն հոգաբարձուին: 1911 թվին մասնակցեցի Թիֆլիսում ամբողջ շրջանի արական գիմնազիաների նկարչութեան դասատուների համագումարին, որտեղ նոյնպէս ընտրեցի համագումարի քարտուղար: 1912 թվին յունարին ուղարկեցի 3-րդ և 5-րդ արական գիմնազիաների կողմից Պետերբուրգ նկարիչների համաուսումնական համագումարին, կազմել էր Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսեր Բարձրագոյն հովանաւորութեան ներքոյ, ուր զեկուցում արի կովկասեան շրջանի ուսումնական հաստատութիւնների նկարչութեան դրութեան մասին: 1908 թվից քարտուղար և գանձապահ եմ Թիֆլիսի 3-րդ արական գիմնազիայի չքաւոր աշակերտներին օգնող ընկերութեան:

Աւելի քան 25 տարի մասնակցում եմ նամակների ձեռքը համեմատող էկսպերտիզայի մէջ նահանգական դատարանում, դատական պալատում, զինուորական նահանգական դատարանում, հաշտարար դատարաններում և դատական շրջանի համարեա բոլոր քննիչներին մօտ:

Իմ Թիֆլիս գալուց ի վեր ես նկարել եմ շատ ժանրային նկարներ տեղական կեանքից, որոնց մէջ եղել են և պատմական նշանակութիւն ունեցողներ ինչպէս Ղէյնօրա, Դամիս-Թեա, Շէյթան Բազար, Թուրքերի մէյդանը, Պոստային կայարանը Կովկասում, Ձիւնահիւսը Ռազմա-Վիրական ճանապարհին, Աուլ-Տիօխ, Աուլ-Տօխրի, Աուլ Գոլոտոս, Դերւիշ լուղորդներ Բաթումում, Nocturne, Կոնդակի ընթերցումը, զանազան մարդկանց նկարներ և ուրիշ շատ պատկերներ, ջրանկարներ, Կովկասի տեսարաններ և տիպեր:

Յ. Շամշինսկի

Կ Ա Ր Լ Մ Ա Ր Ք Ս

(մահւան 30-ամեակի տոնի թուով)

Ֆրանսիա, Անգլիա, Գերմանիա—ահա այն որրանները, որտեղ կաղմակերպւեց մարդկային մեծ միտքը. այստեղից այդ միտքը հզօրագոյն թռիչքներով սլացաւ և ուրիշ երկիրներ:

Ֆրանսիան իր եռուն կեանքով ստեղծեց հասարակական նոր ձևեր՝ այդ դէպքում նա արտայայտեց ստեղծագործութեան մի յանդուգն և համարձակ ոգի. դա այն աւելտեաց երկիրն էր, դէպի որը յառած էին բազմաթիւ աչքեր. թէ գերմանական և թէ ռուսական նորածիլ միտքը անցեալ դարի 30-ական թւականներին շատ բան փոխ առաւ ֆրանսիական մտքից:

Ֆրանսիայում, գլխաւորաբար, բարախեց սօցիալական գիտութիւնների սիրտը անցեալ դարի առաջին քառորդին: Մի չը տեսնւած ուժով այդ ժամանակներում տեղի ունեցաւ հնի և նորի ընդհարումը: Այդ ժամանակներն էր, որ հին կեանքի կերպերը տեղի պիտի տային «բռնկող ուժերի» դիմաց. վերջիններս դալիս էին յաղթական գնացքով և տոգորւած հաւատով:

Իւ կթէ Ֆրանսիան կենտրոնացրեց իր վրայ եւրոպական ուշադրութիւնը սօցիալական գիտութիւններով, Գերմանիան աշխարհի հմայքը գրաւեց փիլիսոփայական շկոյաներով: Այստեղ իր փայլուն գազաթնակէտին էին բարձրացել 30—40-ական թւականներին Գեգելի և Ֆէյերբախի փիլիսոփայութիւնները: Այդ երկու փիլիսոփաների անունը չի կարելի չը յիշել առանց պատկառանքի: Նրանք էին, որ մեծ ազդեցութիւն ունեցան ժամանակակից երիտասարդ մտաւորականների վրայ: Եւ այդ ժամանակ էր, որ անհունապէս ոգևորւում էին Գեգելով և Ֆէյերբախով. ոչ միայն Գերմանիայում, այլ և Ռուսաստանում:

Իսկ 60-կան թւականներին Լոնդոնը դառնում է մի տեսակ ապստարան հալածւած մտքերի համար: Եւ ահա այդ Լոնդոնում է, որ առաջին անգամ կուում ու կոփւում են միջազգային սօցիալիստական կազմակերպութիւնները:

Ահա այդ եռուն ժամանակաշրջանում էր, որ սաստկացան մէկ-մէկու դիմաց հակադիր շահերի բաղխումները. ընդդէմական և բանւորական հակադիր հատւածները առաջ բերին մի հոսանք, որին պատկանում է ապագայի առաջադէմ կիանքը, մարդկութեան բարեբեր կենցաղը:

Դա բանւորականութիւնն էր:

Այդ հոսանքն էր, որ ծնեց իր մտքի ներկայացուցիչներին՝ Մարքսին և Էնգելսին, որոնց ստեղծագործական երկերը ունեցան և ունին համաշխարհային նշանակութիւն:

Մեր խօսքն այս անգամ նւիրում ենք Մարքսին, որի մահւան 30-ամեակը լրացաւ հերկայ տարւայ մարտի 1-ին (14-ին ն. տ.):

Ուղիղ 30 տարի սրանից առաջ գերեզման իջե-

ցրին մի մարդու, որ ստեղծեց մինչև այժմ չը տեսնւած մի հակայական գործ: Մինչև այժմ հղած բուրժուական տնտեսագէտների մէջ և ոչ մէկը կարող է մրցել Մարքսի հետ. այնքան ուժեղ, փաստալից և գիտնականօրէն պայմանաւորւած են նրա մտքի արգասիքը:

Եւ եթէ Մարքսը ստեղծեց մի այսպիսի ամբողջացրած գործ, պատճառն այն էր, որ նա մօտ շփում ունեցաւ բանւորական կեանքի հետ. նա շատ բան գուրս բերեց անմիջական փորձառութիւնից: Նրա եզրակացութիւնները կարենտում չը ձեւակերպւեցին. նրանք վերարտադրւեցին կեանքի բովից:

Եթէ մի տեղ կարելի էր ձեռք բերել փաստալից ապացոյցներ, Մարքսը մի համբերատար տոկունութեամբ խորատուգում էր այդ հում նիւթերի մէջ: Նա նոյնիսկ ծերութեան հասակում չը ծուլացաւ ուսում-

նասիրելու ռուսաց լեզուն և այդ աշխատանքը հասցրեց այն կէտին, որ ազատօրէն կարողացաւ տիրապետել լեզուն: Նա միտք ունէր օգտուելու ռուսական դեմստոյական ստատիստիկայից և այդ արաւ անմիջական կերպով: Նա ուղղում էր լաւ պարզած լինել հողային ռէնտը, որը պիտի նրան նիւթ ծառայէր իր «կապիտալ» կոչւած գրքի 3-րդ հատորի համար:

Ինչ ասել կուզէ, մի այսպիսի անխոնջ լուրջ գիտնական-մտածողի գործերը չէին կարող մնալ միմիայն իր հայրենիքում. նրանք պիտի թեւաւորւէին և դուրս թռչէին Գերմանիայից դուրս: Եւ այժմ Մարքսին ողջունում են ոչ միայն ամբողջ Եւրոպայում, այլ

Ամերիկայում, և Աւստրալիայում և ամենուրեք:

Մեզ, հայերիս համար, Մարքսի ստեղծագործութիւնը մնացել է մեծ մասամբ անյայտ: Մենք չունենք նրա «կապիտալի» թարգմանութիւնը, չունենք նրա և ոչ մի պոլեմիկական գործերի նմուշները:

Մարքսի գլխաւոր գործն է «կապիտալը»^{*}, որ բաղկացած է երեք ստւարագոյն հատորից, այնուհետև նա ունի մի շարք, մանր, բայց խիստ ուշագրաւ գրւածքներ, օրին. «Վարձու աշխատանքը և կապիտալը», «Դասակարգային կռիւը Ֆրանսիայում», «Փիլիսոփայութեան այլասեռումը» և այլն և այլն:

Իհարկէ, Մարքսը մի անգամից չը դարձաւ խոփալոյզ մտքերի ստեղծագործող: Մտքի սանդուխքի վրայ նա բարձրացաւ աստիճանաբար: Սանդուխքի աստիճանները սկսւում են Պրուսիայում՝ Թրիր բաղադում, որտեղ նա ծնեց մայիսի 5-ին 1818 թ. մի հրէական ընտանիքում: Նրա հայրը փաստաբան էր, մի հասարակ և սովորական մտքերի տէր մարդ: 17 տարեկան հասակում Մարքսը փայլուն կերպով աւարտում է գիմնազիան և մտնում համալսարանի իրաւաբանական ճիւղը: Ապա տեղափոխւում է Բերլինի համալսարանը:

Այստեղ նրա մտքերի վրայ մեծ ազդեցութիւն է

^{*} Հանգ. Արասխանեանցը ձեռնարկել էր թարգմանելու: Մարքս:

Կ Ա Ր Լ Մ Ա Ր Ք Ս

Կոնստան

Օր. Իզաբելլա Սիմէր

Ալֆոնս XIII Թագաւոր Սպանիայի Նախ դեպտան ֆրանս Պոլսում
Կեանքի ղէմ մահաւորութիւնով Ծնդ. 1833 + 1913 թ. Սուֆրափառների պարագլուխ Անգլիայում

ունենում Գեղելի փրկութիւնը:

Բայց այդ միմիայն սկզբում. հետագայում Մարքսը ստեղծում է իր մտածելակերպը: Այնուհետև ուսումնասիրում է բնական գիտութիւնները, արեւստի պատմութիւնը, իտալական և անգլիական լեզուները:

Հայրը նկատելով որդու ընդունակութիւնները, կամեցաւ, որ նա դառնայ պրոֆեսոր և իրան համար ապահով կացութիւն ստեղծէ, բայց որդին կարուկ կերպով որոշեց զբաղուիլ գրականութեամբ:

Այդ ժամանակներում ևս Բերլինում Գեղելով ոգևորող երիտասարդութիւնը բաժանեց երկու թևի: Մարքսն անցաւ ձախակողմեան ներկայացուցիչների բանակը: Այստեղ էլ կազմակերպւեցին նրա ծայրայեղ դեմոկրատիկ մտքերը:

Մարքսի գլխաւոր գիտական հետազոտութիւններն են՝ փոխանակութեան դնահատման թէօրիան, փողի անալիզը և նրա ֆունկցիաները, կապիտալիստական արտադրութեան կազմակերպութիւնները և նրա ծագման թէօրիան:

Տնտեսական յարաբերութիւնները, ըստ Մարքսի, իրանք ձեւները տարածում են դէպի հասարակական կեանքը:

Այդ սկզբունքն ընդունելով, Մարքսը կարողացաւ ապացուցել, թէ այդ յարաբերութիւններն են, որ կազմում են մեր հասարակական և բաղադրական կեանքի հիմունքները:

Սոսկալի է այդ հիմունքը, բայց նա է այն հիմնաքարը, որի վրայ կոռուցւած է հասարակական կեանքը: Տնտեսական անհաւասարութիւնը և մասնա-

ւոր սեպականութիւնը լարել է մարդկանց մէկ-մէկու դէմ:

Եւ Մարքսը իր խուզարկու միտքը մխում է այդ խնդրի կենտրոնը, դէպի տնտեսական օրէնքները, արտադրական յարաբերութիւնները և ապացուցում, որ դրանք ունեն պատմական բնոյթ, ուստի և ենթակայ են կերպարանափոխութեան պրօցեսին:

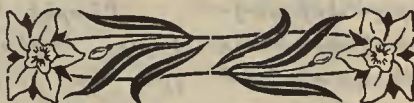
Ուսումնասիրելով տնտեսական օրէնքները, որոնց հիման վրայ զարգացել է ժամանակակից հասարակութիւնը, Մարքսը գտնում է, որ այդ հասարակական կազմի բնոյթը յենւած է կապիտալիստական արտադրութեան եղանակների և փոխանակութեան յարաբերութիւնների տիրապետութեան վրայ:

Եւ որպէսզի պարզ լինի բոլոր տնտեսական երևույթների համադրութիւնը, կարևոր է ըմբռնել փոխանակութեան դնահատման վերլուծումը, նրա ծագումը և ընդունած կերպերը:

Եւ հռչակաւոր մտածողի բոլոր ուսումնասիրութիւնները զարմանալի ակներև ապացոյցներով բերում և համոզում են իր թէօրիայի բոլոր հիմունքները:

Իհարկէ, այս թուելիկ ուրազով ինձ չաջողեց բերել անգամ հարիւրերորդական մասը այն առաւելութիւնների և ապացոյցների, որոնց կարելի էր ընդգծել իբրև արժէքներ: Ես ուզեցի միայն մատնանշել, թէ ինչպիսի մեծ տաղանդի հետ գործ ունին հասարակական գիտութիւնները:

Վորքման

Ե Զ Դ Ի Ն Ե Ր

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԾԻՍԱԿԱՆ ԵՒ ԿԵՆՑԱՂԱԿԱՆ

Ա. Մ ի ը Ի ս մ ա յ ի Լ 2 է խ ա պ ե տ ի ա ս ա ծ ը
(Սկիզբը Տարազ № 1)

Բ.

Մենք եզդիներս հաւատում ենք միակ Աստուծուն, որ ստեղծեց երկինքը, երկիրը և զոցա մէջ ապրող բոլոր արարածներին:

Մեր մարգարէն է Եզդիդ:

Եզդիներս չունենք ոչ մի պրաւոր օրէնք: Աս-

տուծու խօսքը եզդիների նախնիքը հաղորդել են յաջորդ սերնդին ըստ աւանդութեան «Օուլմ Ազիմ»:

Խստիւ արգելւում է եզդիներին ուրիշ ազգերի տոհմ աւանական կապեր հաստատել, այլապէս Աստուծու անէծքը նոցա վրայ կը լինի:

Եզդիները յարգանքով պէտք է վերաբերեն ուրիշ ազգերին, որովհետեւ բոլորն էլ Աստուծոյ կամքով գոյութիւն ունին:

Եզդիները պէտք է Աստուծոյ պաշտեն-ծառայեն մեր մարգարէ Եզդիի ցոյց տուած կարգով, այլապէս կարժանանան Աստուծոյ անէծքին:

Եզդիները իրաւունք չունին ուրիշի քեանքինը կտրած կիւնն առնելու: Ո՛չ մի եզդի չպէտք է այս երկուսին էլ ընդունի իր յարկի տակ: Կիւնը պէտք է վերադարձնել տիրոջը: Իսկ տղամարդը պատասխանատու է լինելու ըստ եզդիների օրէնքի: Եթէ կիւնը չը համաձայնի իր օրինական մարդու մօտ գնալու, այն ժամանակ պէտք է նրան եզդիների միջից դուրս վճռել:

Եզդիներից ոչ ոք իրաւունք չունի իր հօրեղբոր և քեռու կիւնն առնելու, այսպէս էլ եղբոր կիւնը. հակառակ դէպքում եզդիների միջից դուրս կը վճռուի:

Եզդիների հոգևորականները, որոնք կոչուած են շէխ, բաժանուած են երեք կարգի Ա. Շէխէ շէխ Հուսէն, Բ. Շէխէ շամսա և Գ. Շէխէ շէխ Ուրախա: Ամեն մի շէխ պէտք է կիւն ընտրի իր համար իր դասակարգից և կոչումից:

Հոգևորական փրփրը բաժանուած են երկու զլխաւոր կարգի. Ա. փրփր Ղոզլէամա մայի, Բ. փրփր Տրաֆատ, իսկ մնացեալ փրփրը փրփր Օմարխալ և այլն: Ամեն մի փրփր կիւն պէտք է ընտրէ իր կոչումից:

Եթէ շէխը և փրփրը ուրիշ դասակարգից կիւն առնեն, զրկուած են միջոցներից տուրքեր ստանալու իրաւունքից, և միջոցները այդպիսիներին չը պէտք է ճանաչեն հոգևորական, այլ դուրս հանեն իրենց միջից:

Հասարակ եզդիները կոչուած են միջոց և իրաւունք չունեն հոգևորականների աղջիկ առնելու, այլ ընտրուած են միջոցներից, այլապէս նոքա պատասխանատու են:

Աստուած ստեղծեց ամբողջ աշխարհը և բոլոր արարածներին վեց օրւայ ընթացքում. Եթէներորդ օրը հանգիստ առաւ. ուստի եզդիները պէտք է շաբաթը վեց օր աշխատեն, իսկ Եթէներորդ օրը, այսինքն շաբաթ օրը, հանգստանան. այլապէս կը պատժեն հոգևոր իշխանութիւնից:

Եզդիներն իրաւունք չունեն իրենց կանանց արձակելու, ապահարգան տալու, առանց սոցա անհաւատարմութիւնը վկաներով ապացուցանելու:

Եթէ եզդին իր տղային նշանել է և չէ կարողանում զուլան՝ վարձագին տալ, իրաւունք չունի նշանած աղջկան երեք տարուց աւելի հօր տանը թողնելու: Վարձագինը հարիւր մանէթի չափ կարող է լինել կոյսի համար, իսկ այրու համար այս գումարի կէսը միայն:

Եզդիներն իրաւունք չունեն շահով փող տալ և առնել. վաշխառութիւնը խստիւ արգելուած է և պատժի ենթարկուած:

Եզդիներին խստիւ արգելուած է չորեքշաբթի օրերը լողանալ, շոր փոխել, կնոջ մօտ ընել, որովհետեւ տարւայ մէջ «չար չորեքշաբթի»^{*} կայ, որ չի իմացուած, ճիշտ է:

Եզդի հոգևորականները պէտք է մօրու թողնեն, այլապէս միջոցները նոցա չը պէտք է հոգևորական ճանաչեն և տուրքեր տան:

Գողութիւնը խստիւ արգելուած է եզդիներին. ինչպէս ասուած է, «աջ ձեռքի աշխատանքից չը պէտք է օգտուի ձախը»:

^{*} Հայոց մէջ էլ մեծ պատի ա. շաբաթայ չորեքշաբթին կոչուած է «չիւր չորեքշաբթի», որ թերեւ կապ ունենայ այս ասանդութեան հետ:

Եզդիները պէտք է անկեղծ լինեն դէպի բոլոր ազգերը և ուրիշներին փաստ չը տան և չօգտուին ուրիշների բարեքից ու հացից ձրիաբար, առանց թոյլտուութեան, որովհետեւ ուրիշի բարեքից առանց տիրոջ գիտութեան օգտուելը մեղք է: Յանցաւորներն Աստուած կը պատժէ:

Եզդիների ամեն մի գիւղում պէտք է լինի մի «չաւուշ», որ պէտք է մի եզդի մեռնելու դէպքում Եթէ օր պատ պահի ու մեռելի գերեզմանի վրայ այդ ժամանակայ ընթացքում «կովը»-ներ կարդայ:

Ամեն մի եզդի պարտաւոր է տարին մի անգամ նշնեցելոց յիշատակը կատարել—հոգեհաց տալ:

Ղզին կեղծ երգում չը պիտի ուտի. նրա երգումը պիտի լինի այսպէս. «Խոզէ եկկա վօ աադի գաարա Գեշերիկ Բեկաւալա սարէ չիկկայէի փեղամբարա Շէխադի Շէխաւա Շէխէ Գիշտա Շէխադի Եզդի ջա-մաթի ալամ Շէխադի Շիրֆադին փեղամբար եզդի: Շամա Շամսիտատար: Շէխադի իմանա ջամաթի Եզդի: Շերֆադին գինէ ջամաթի Եզդի: Եզդի փեղամբարէ ջամաթ Եզդի: Շամա մասարի ջամաթի Եզդի: Արկի վա ար չար փեղամբարա բա դա բաուսոնդ գեկկա աւա խոզէ խանիմէ րոջա գեամատէ խոզէ լենա նաւա խոջ»:

Ամեն մի եզդի պէտք է իմանայ հետեւեալ աղօթքը. «Շատեթիա մըհըին Ալլահ, Շէխսըն հաբիբ Ալլահ, լալը՝ մըզա՛ն միջոցում սըլա. Սըլաէ մը՝ լալընէ լը՝ մըզալայէ, լը մըզըլալում է սըլայէ: Ջեմմայէ լը՝ բինիմ մայէ, ջի լը դըբը՝ սուջուգայէ»: Այս աղօթքի թարգմանութիւնն է մօտաւորապէս հետեւեալը. «Վկայ է մի Աստուած, Շէխսընէ (արեգակ, հրեշտակի անուն) Աստուծոյ օգնականը: Լալը՝ Մըզալայում (վանքի անուն) աղօթք անեմ. գնամ Լալը՝ աղօթք ասեմ, այն տեղում երկրպագեմ, Լալը՝ Մըզալայէի տակին մնամ, այնտեղ աղօթք անեմ»:

Եզդիների տօները

Ամեն տարի ապրիլ ամսի առաջին չորեքշաբթին եզդիները պէտք է պատ պահեն, իսկ չորրորդ օրը՝ հինգշաբթի «Արաֆաթ» տօնն, բաժանեն ամեն մի մեռելի համար մի մի տաք հաց, որովհետեւ այդ «Մալայիկ Ջայնա» (Հունձքի, առատութեան հրեշտակապետի) օրն է:

Յունիսի տասին ամեն տարի պէտք է տանն «Ոյդա Շէխադա չլի մերա ելէ գաւին»: Յունիսի 30 ին ևս պէտք է կատարեն նոյն տօնը:

Յուլիսի 20 ին ամեն տարի մի օր պէտք է «անյիդէ Ջամհա մերա» տօն կատարեն:

Օգոստոսի հնգին ամեն տարի «Վայլա Կադիրի» է: Այս գիշեր չը պէտք է ընել, այլ աղօթել Աստուծոյ: Առաւօտեան «Շէխ շամայ»-ի տօնն է ի պատիւ հրեշտակի, որ մարդուս վիճակն է որոշում:

Սեպտեմբեր ամսին աշնան սկզբից ամեն տարի ինն օր տօն է Եզդի մարգարէի: Երբոր գիշերահաւասար է, պէտք է երեք օր պահը պահել, իսկ չորրորդ օրը տօն կատարել:

Եզդի մարգարէի տօնից Եթէ օր յետոյ Փիրաֆաթի տօնն է, ուրբաթ պէտք է մատաղ անել և տաք հաց բաժանել: (Փիրաֆաթն է ի պատիւ Աստուածածնի):

Փիրաֆաթի տօնից երեք օր յետոյ գալիս է «Սարէ չլա» տօնը ի պատիւ «Շէխադի Չլի Մերայ»-ի, երկուշաբթի:

Այս տօնից տասնութէկ օր անց հասնում է «Այդի դուրբանէ», երբ պէտք է մատաղ անել եզնից մինչև աղանի:

Այդի Ղուրբան տօնից Եթէ օր յետոյ վրայ է

հասնում, «Ելեյիսադի չլէ մերան տօնը, որ պէտք է կատարել մի օր (ի պատիւ Քրիստոսի մկրտութեան)»:

Սարէ չլա՝ քառասուն գլուխ տօնից քսան օր անց գալիս է «Ջամհամերի» տօնը:

Այս տօնից տասն և հինգ օր յետոյ հասնում է «խղիւրէյլադ» տօնը, երբ պէտք է երեք օր պահք պահել, իսկ չորրորդ օրը տօն կատարել ի պատիւ Ս. Սարգսի:

Ահա այն բոլորը, ինչոր ես կարողացայ իմանալ եզդիների հոգևոր ժառանգ շէխապետ Միր Իսմայիլից: Ես ցաւում եմ միայն, որ առիթ չունեցայ խօսելու եզդիների Մելիք-Թաւուզ՝ աքաղաղի գլխով սիրամարգի մասին, որի ամենահին յիշատակութիւնը մեր Եզնիկ կողբացունն է (Եղծ, Բ, Ը), ինչպէս նկատել է Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը *):

Հմայեակ վ. Արշարունու պատմածը.

Ապա իմ հայրենակից և նախկին ուսուցիչ տեղադր. Հմայեակ վ. Արշարունին, որ իբրև սուրմալեցի լաւ ճանաչում էր Բարդուղ լեռներում ապրող եզդիներին, նոցա պետ հասան աղային և բաւական ևս քրդերէն է հասկանում, պատմեց ինձ հետեւեալը:

Եզդիները հաւատում են, որ հանդերձեալ աշխարհում իրենք դրախտ՝ արքայութիւն են գնալու, հայերը գոմ, իսկ մահմեդականները դժոխք.

«Աւ կու ֆըլլայ ա = Այն որ հայ է,

Ջիւի դաւայա = Տեղը գոմն է.

Աւ կու մուսուլմա նա = Այն որ մուսուլման է,

Նադինա նախման ա = Անկրօն է և անհաւատ.

Ջիւի դիրուլթրան ա = Տեղն է կուպր և ձիւթ *):

Աւ կու եզդի ա = Այն որ եզդի է,

Կրաս դարպի սպիա = Վարդիքն ու շապիկն սպիտակ, Ջիւի ջաննաթ մաքեան ա = Տեղը դրախտն է:

Առաջին չորս տողի փոփոխակն ըստ Պաշտուր Մելիք-Վրթանիսեանի հետեւեալն է.

«Աւկօ ֆըլլայ ա = Այն որ հայ է,

Պարիկ հանա եան Թուննան ա = Մի կտոր (տեղ) կայ կամ ոչ

Աւ կօ մուսուլման ա = Այն որ մահմեդական է,

Ռոփի ու ռամազան ա = Պահք և ռամազան ունի,

Նադին ա նախման ա = Անկրօն է և անհաւատ և այլն:

Եթէ ուրեմն եզդիները հանդերձեալ աշխարհում իրանցից յետոյ լաւագոյն տեղը՝ դոմը հայերին են տալիս, իսկ դժոխքը մահմեդականներին, պարզ է, թէ եզդիներն ունեն են իրանց մօտիկ դրում. և որքան այ լանդակ է հրիտասարդ թիւրքերի այն պնդումը, թէ եզդիները իսկապէս մահմեդական են:

Ապա Հմայեակ վարդապետը պատմեց, որ ինքը անցեալ դարու ութսունական թւերին Բարդուղ լեռների շարունակութիւն՝ Սինադում եղած ժամանակ Տաճկաստանից, Մուսուլի կողմերից եկել էր եզդիների դաւալը՝ նւերալը հօտին այցելութեան, ինչպէս սովորաբար ամեն տարի լինում է: Եկան տանուտէրները, ներկայացան դաւալին ճակատները գետնին քսելով. դաւալն սկսեց օրհնութիւն կարդալ և դեռ չաւարտած հրաւիրում էր եկողին ըստ կարողութեան նւէրներ տալու: Հասան աղան խոստացաւ 40 ոչխար, 2 կով. 1 եզ, 1 ձի, 1 զոյգ ջղմայ՝ կարմիր կօշիկ, երկու եամանի՝ բարակ գորգի տեսակ և այլն: Ապա դաւալն աւարտեց օրհնութիւնը, գցելով նրա վիզը ժապաւէնի

նման մի բան: Հասանձաղան համբուրեց դաւալի ձեռքը և յետ քաշեց, այսպէս էլ միւսները:

Եզդիների մէջ ընդունւած է ոչ միայն շէխի, այլ և սրա ընտանիքի բոլոր անդամների, թէ մեծի և թէ փոքրի, ոչ միայն տղամարդկանց, այլ և կանանց ձեռքը համբուրել: Դաւալի առաջ այս հանդիսին դըրւած էր մի կծիկ և մի պղնձէ աշտանակ, որ իբրև թէ Դաւիթ մարգարէինն է: Խրժիկի՝ պաճուճապատանքի նման մի բան ևս կար՝ գոյնզգոյն թելերով զարդարած: Դաւալն և իր ընկերներն ունէին ձեռքերին թմբուկ, փող և սրինգ:

Հմայեակ վարդ. մի անգամ ներկայ է եղել մի սգահանդէսի Ձոռի մօտ Բանտամուրադ գիւղում, երբ հեռաւոր բարեկամներ եկել էին մի հարուստի յուղարկաւորութեան մասնակցելու: Դաւալները թմբուկ էին զարկում, զարդարւած ձին առաջով տանում. հիւրերն էլ եկել էին զարդարւած ձիերով: Մեռելատէրերը հիւրերին ընդառաջ եկան վրաններից լաց ու կոծով, հանգուցեալին հոգեհանգիստ և հիւրերին բարի գալուստ մաղթելով, որ նրանց այգիսի դժբախտութիւն չը պատահի: Հիւրերը մեռելատիրոջ նւէր էին բերել ոչխարներ: Սուգը տևում է 40 օր, երբեմն էլ մի տարի: Հոգեհանգի ժամանակ գինի խմողը բաժակը երկու ձեռքով բռնելով բազմականներին ասում է. «Շախ շուռեւօ բա» (կենդանութիւն ձեզ): Ձորս կողմից պատասխանում են. «Շարբաթ բա» (անուշ լինի, որի պատասխանն է. «Շարբաթ դա ըփկանիա սպի բա» (քո անուշը լինի սպիտակ աղբւրը)). իսկ ըստ Խ. Մելիք-Վրթանիսեանի՝ «Քո շարբաթը աղբւրից էլ պարզ»: Սպիտակ աղբւրը գտնւում է եզդիների նւերական սրբավայրում:

Այս սովորութեանց միջանիսն ունեն և հայերը: Այսպէս՝ Սուրմալայ ընկի տեղացի հոծները*), ինչպէս և ուրիշ տեղերում, մեռելատիրոջ տունը Ս. Պաշին խորովու—ամբողջապէս թոյնում և կամ փռում խորոված ոչխար են ուղարկում: Հմայեակ վարդ. իր մօրից լսել է, երբ դեռ Սալմաստում՝ Պարսկաստանում եղած ժամանակ մեռնում է իր մօր աղապ եղբայր Հայրապետը, սրան թաղում են թմբկահարութեամբ, փողեր հնչեցնելով և պարերով, ինչպէս հնումը. գերեզմանի վրայ ևս տնկում են մի պտղով լի խնձորենի: Միայն թէ դիտել՝ թմբուկը բարկիւրը՝ հակառակ էին զարկում: Անշուշտ այս սովորութեան երբեմնի գոյութիւնն է յիշեցնում նոյնպէս Սալմաստից Սուրմալի գաղթած Ալիդամար գիւղում, ինչպէս և այլ տեղերում ցարդ պատանիներին ուղղւած պառանքների անէծքը. «Բէ(զ) տ(ե)անամ դհող թարս թիւի» = Բարով մեռնես, և թաղմանդ ժամանակ բարկիւր զարկի դհող կամ դափդ:

Հմայեակ վարդապետը պատմեց և մի դէպք արատաւորւած ընտանեկան պատուի վրէժխնդրութեան: Անցեալ դարու քառասնական թւականներին մի եզդի գիւղացի անցնում է Սուրմալի գաւառի թրքաբնակ Ջլֆըկար գիւղով իր ընտանիքի հետ: Գիւղի ժառանգական տէր Դոլուխան բէգը եզդուն ընտանիքով իր տանը գիշերն օթեան է տալիս, բայց բռնաբարում է եզդու աղջկայ պատիւը: Եզդին տուն վերադառնալով

*) Ռուսահայերից շատերը Արարատեան աշխարհի հայերին կոչում են «կո» արհամարհական մակդիրով. իսկ Սուրմալայ գաղթական խոյեցիք ընկի տեղացիներին «հո» — առմիկ: Բաղմահմուտ հայազէտ Մառը ռամիկ բառը համարում է Արամ ժողովրդի անունից ծագած: Արդեօք հոօ-ն էլ չէ՞ ծագում Արաոզ ժողովրդից, որ ըստ Հերոդոտի Արարատի շուրջը պէտք է ապրում լինէր:

**) Ստ. Օրբէլեան, Պատմ. Նահանգին Սիսական, Լէ, էջ 172 էջ 184. Թիֆլիս 1911:

*) Էլիգէ Ռեկիւ, Լադիստան, Հայաստան և Բուրդիստան թարգմանութիւն Միքայիլ, էջ 41 և 74. Արտատպած «Արարատ» ամսագրից. Վաղարշապատ 1893:

**) Այսինքն դժոխքը Հայ ժողովուրդն էլ ասում է դժոխքի կարէ կարաւը:

ներկայանում է միասին գտնված մահմեդական քուրդերի ժամանակի պետ Ջաֆար աղային և եղբայրների պետ Թեմուր աղային, Հասան աղայի հօրը, Ուսուբ բեգի պապին: Երբ Ջաֆար աղան եղբույց հարցնում է, թե ինչու է եկել, սա պատասխանում է. «Ասացին, որ Թեմուր աղան և Ջաֆար աղան մեռել են, եկայ գլուխողջութեան»: Ջաֆար աղան չը հասկանալով եղբու միտքը, դայրացած գոչում է և հայհոյում. «Սայ պսան, չի դըբեթա»—Շան որդի, ի՞նչ ես ասում. իսկ Թեմուր աղան հասկանալով, որ երևի այդ մի ակնարկ է, հարցընում է եղբու դարձը, որ և պատմում է, թե ինչպես դարադոյինլի թուրքը խարդախ հիւրասիրութեամբ իր

ընտանեկան պատիւն արատաւորել է:

Ցեղապետն ուրեմն մեռած պիտի լինէր, որ ցեղի անդամներից մէկին այդպիսի ծանր նախատինք էր հասել, եթէ ոչ նա պէտք է լուծէր վրէժը: Իսկոյն ձիաւորում են 10 եղբի և 10 մահմեդական քուրդ և երեկոյեան իջնելով Բարդոզ լեռներից Սուրմալայ դաշտը, հասնում են գիշերը դաշտի մէջ գտնված Ջլֆըկար գիւղը, սպանում Գոլուխանին իր տան մէջ, արիւնից խմում և լուսաբացին հասնում կրկին Աղատ Մասիսի Բարդոզ շղթան:

Ստեփան Կանայեանց

Մ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Լ Ե Ձ Ո Ւ Ն

Մայրենի լեզու, մայրենի բարբառ,
Ախորժ, ընտանի իմ հոգու համար:
Ս. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Քրական-Գեղարդիական Սալոնը մօտերս յատուկ երեկոյթով տօնեց անմահ հրապարակախօս Ս. Նազարեանի ծննդեան հարիւրամեակը, դրանով իր յարգանքի ու երախտագիտական պարտքը մատուցանելով նրա ազնիւ յիշատակին, որն իբրեւ մի պայծառ, ակնախտիղ հիւրաստիպայլ, սրանից ուղիղ կէս դար առաջ այնպէս վառ փայլեց հայութեան մտաւոր անթափանց խաւարում և անհետացաւ, թողնելով իր յետընդ պայծառ գիծ...

Սակայն յիշելով Ս. Նազարեանին, անկարելի է մոռացութեան մատնել այն սրբազան պատգամները, որ նա մեզ է աւանդել իր անկեղծ գաղափարական, անշահասէր գործունէութեամբ, իր անարատ հոգու ամբողջ զօրութեամբ:

Դրանից առաջինը և անշուշտ ամենագլխաւորը— մայրենի լեզւի սէրն է, նրա բարգաւաճումն ու զարգացումն է մեր մէջ, մեր ընտանիքում, մեր գաւազներին սրտում...

Եթէ ուզենանք երկու խօսքով բնորոշած լինել Ս. Նազարեանին, աւած լինել նրա ձիշտ և ամենագլխաւոր քարակտերիստիկը, դրա համար բաւական է կրկնել միմիայն հէնց այն երկու տողը նրա գրածից, որ մենք իբրեւ բնաբան գրել ենք այս յօդածի սկզբում: Այո, նա էլ, իր ժամանակակից մեր մտաւոր վերածնութեան միւս վեպերանների նման, իր ամենամեծ սիրոյ ու պաշտամունքի առարկայ է դարձրել մայրենի լեզուն, նրա մէջ է տեսել մեր զարգացման, առաջագիմութեան և նոյնիսկ գոյութեան ամենահզօր ազդակը:

Վերյիշելով Ս. Նազարեանին, մենք պարտաւոր ենք քննել թէ ինչ դրութեան մէջ է այժմ նրա այդ սրբութիւն սրբոյրդ—մայրենի լեզուն, որի համար Ս. Աբովեանն այրած սրտով բացականչում էր—«Հայ երիտասարդներ, ձեր հոգուն մատաղ, տասը լեզու սովորեցէ՛ք, բայց ձեր մայրենի լեզուն պինդ պահեցէ՛ք»:

Այո, այժմ մեզ համար ամենալուրջ խորհրդածութեան առարկայ պիտի լինի հայոց լեզւի հարցը թէ դպրոցում, թէ գրականութեան մէջ և թէ մանաւանդ կեանքում, քանի որ այժմ կարծէք աւելի քան երբէք նա գտնւում է վտանգի առաջ—նա արագ կերպով յետ է մղում և տեղի է տալիս ոռոյտի լեզւին: Դա տեղի է ունենում ոչ այնքան արհեստական պատճառով, որքան կարծէք մի տեսակ բնականօրէն, իբրեւ անխուսափելի հետեանք այլ հանգամանքների:

Որ հայերէնին յատկացած է պետական դպրոցներում մի շատ ողորմելի տեղ, և նրա աւանդման վրայ նայելով է մատերի արանքից, որպէսզի իսկապէս նա անունով գոյութիւն ունենայ, իսկ իրօք— ոչ, դա պարզ է: Սակայն նրա դրութիւնը ամենին նախանձելի չէ և այլ ասպարէզներում, հէնց օրինակ

ընտանիքում: Հայ ընտանիքը առաջին հալածողն է դարձել մայրենի լեզւի. նա միշտ էլ, ասենք, այդպէս է եղել: Նա կարծես մի տեսակ ծարաւ է օտար լեզւի: Հազիւ է յաջողում դարաւոր ջանքերով տեղահան անել այնտեղից պարսկերէնը, թուրքերէնը կամ վրացերէնը և նրա տեղ պատուաստել հայերէնը և տեսնում ենք, նա այժմ էլ կուրօրէն փարում է ոռոյտերէնի:

Մենք չէինք ուղիւ, իհարկէ, անմիտ ատելութեամբ զրկած լինել մեզ տիրող պետական և աւելի հարուստ լեզուն իմանալու գէնքից: Նրա միջոցով մենք պիտի հարստացնենք մեր կուլտուրան, արւեստը, գրականութիւնը, վաճառականութիւնը, սակայն միևնոյն ժամանակ չը պէտք է թմրած անտարբերութեամբ դիտենք այն վտանգաւոր դրութիւնը, որ առաջ է գալիս մեր մայրենի լեզւի այսպէս արագ յետ մղւելուց և տեղի տալուց պետական լեզւին:

Երբէք գուցէ մայրենի լեզուն այնքան արհամարհւած չէ եղել հայ մարդու մօտ, որքան այժմ: Մեր համալսարանական ինտելիգենցիանս ոչ միայն խօսում է ոռոյտերէն, այլ և գրում ու նոյնիկ մտածում է այդ լեզուով: Գիմնազիա և այլ պետական դպրոցներ յաճախող մեր երկսեռ երիտասարդութիւնը դաստիարակում է, սարսափելի տգէտ մնալով իր մայրենի լեզւի և գրականութեան վերաբերմամբ: Նա ոչ միայն չէ կարողանում, այլ նոյնիսկ չէ ուզում խօսել ու կարգադրել հայերէն և իր այդ հալածանքը փոխադրում է իր հետ տուն, ուր մայրենի լեզուն արհամարհելը հետզհետէ մի տեսակ մօդային, կապկային բնաւորութիւն է ստանում: Որ ոռոյտաստանում հայ ընտանիքը չէ կարողանում պահել իր լեզուն, դա մասամբ բացատրւում է շրջապատի զօրեղ ազդեցութեամբ: Սակայն այժմ նոյնը տեղի է ունենում և հայկական միջավայրում ու մտաւոր կենտրոններում: Ինչին վերագրել այս:

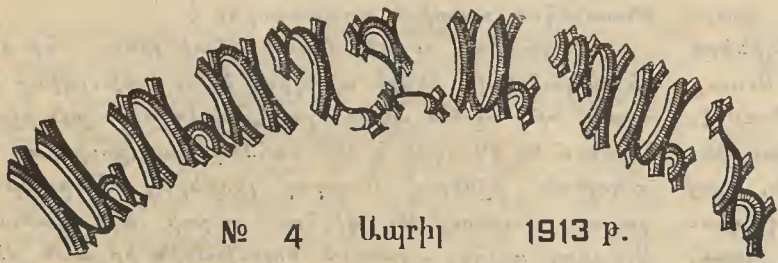
Արդեօք սա արդիւնք է. հայոց լեզւի և մամուլի աղքատութեան և հասարակ, գոհիկ լինելուն, որով նա չէ կարողանում մրցել ոռոյտերէնի հետ և տեղի է տալիս նրան, թէ, ընդհակառակն, նրա զգաւորութեան ու խրթնութեան, կամ գուցէ այստեղ դեր են խաղում այլ հանգամանքներ:

Անհրաժեշտ է լուրջ և խորին ուսումնասիրութեան ենթարկել մայրենի լեզւի այս բարդ խնդիրը, պարզել այն բոլոր պատճառները, որոնք յետ են մղում մայրենի լեզուն, խոչընդոտ լինելով նրա զարգացման, և կենսագործել անում:

Հայ մամուլը լայն էջեր է նւիրում մի որևէ պիէսի քննադատութեան կամ արւեստի որևէ ճիւղի ուսումնասիրութեան և, ընդհակառակն, դատապարտելի անուղղորդութեան մատնում մայրենի լեզւի կենսական խնդիրը:

Իբրեւ առաջին օրինակ թող Գրական-Գեղարդիական Սալոնը մի քանի երեկոյթ նւիրի այս կարևոր հարցի ուսումնասիրութեան ու պարզաբանութեան:

Լէօնիդ

№ 4 Ապրիլ 1913 թ.

ՆԻԱԳԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒՍ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

V

Գալով հոգեկան հիւանդներին, որպէսզի երա-
ժշտութիւնը ներգործէ իբրեւ բուժական միջոց, նա
պիտի շատ ցնցէ եւ ճնշէ, այլ՝ զարթոյցնէ եւ
զարթոյցնէ ուրախ տրամադրութիւն, երբեմն էլ հան-
գրատացնէ զրգուած ջղերը եւ ցրէ անհանգիստ
մտքերը:

Այս սկզբունքով, այս կանոնի ղեկավարութեամբ
միայն կարելի է համերգներ առաջարկել հոգեկան
հիւանդներին գծանոցներում—յիմարանոցներում *):
Այստեղ անհ երաժշտութիւնը՝ գործադրած չափաւոր
և դիտաւորեալ կերպով՝ գեղեցիկ և բարեբար ազդե-
ցութիւն կարող է գործել, հանգստացնելով խելացորի
հոգին, և վանել ու ընդհատել նրան հալածող մշտա-
կան թախծալի մտապատկերները: Հին կտակարանից
ո՞ւմ յայտնի է Սաւուղի թախծը և անվերջ հոգե-
կան տանջանքը, որ փարատեց միայն Դաւթի քնա-
րով կամ տաւիղով: Այդպիսի համերգներ խենթանոց-
ներում կազմակերպելու կողմն են այժմ շատ հեղինա-
կաւոր հոգեբոյժներ: Ըմբիկնաւոր առաջարկում է
միայն շատ պարզ միապաղաղ եղանակներ անհանգիստ
խելագարների համար:

Մի քանի տարի առաջ Լաբորդ բժիշկը ղեկու-
ցեց Պարիզի Բժշկական Ակադեմիային այն փորձերի
մասին, որ կատարել էին Մորո բժշկի հետ միասին
Բիսէտըր (Bicêtre) կոչւած խենթանոցում: Մորոն
ինքը աչքի ընկնող երաժիշտ էր և նա գտաւ, որ մեծ
զգուշութիւնով պէտք է ընտրութիւն անել երաժշտական
կտորներ նազելիս հոգեկան հիւանդներին, որոնք
երբեմն, արդարեւ, դարմանալի կերպով հանգստանում
էին, իսկ երբեմն անհամապատասխան եղանակներից
այնպիսի «կալօֆօնիա»՝ հարաւոր-հրոցներ էին բարձրաց-
նում, որ երբեք լսած չէր... Լաբորդ բժիշկը մի շատ
անհանգիստ հիւանդի, որին ոչ մի եղանակով՝ հեռուից
նազած—չէր կարելի խաղաղացնել, բերեց նստեցրեց
մօտը: Զուժակի գոգը դրեց նրա կզակի տակ և ինքը
յետևից կանգնած սկսեց նազել Զուժակի թելերի
վրայ: Հիւանդը ոչ միայն այդ միջոցին խաղաղաց,
այլ և յետոյ երկար ժամանակ խաղաղ և հանգիստ
մնաց, դեռ աւելին—ինքը շատ անգամ այնուհետև
խնդրում էր կատարել նորից նոյն փորձը:

Լոնդոնում էլ զանազան ժամանակ զբաղեցին երա-
ժշտութեան բուժական հարցով: Ewing Hunter-ը փոր-
ձում էր զանազան հիւանդ խմբերի վրայ երաժշտու-
թեան ազդեցութիւնը: Բայց ամիսս ուր նրա դիտողու-
թիւնները շատ հակասական կողմեր ցոյց տւին, ուստի
որոշ եզրակացութիւնների չէր կարելի գալ նրա փորձե-
րից: Նա գտաւ մինչև անգամ, որ մի քանի հիւանդների
ջերմութեան աստիճանը իբր թէ փոքր ինչ պակասում էր
հանգստացուցիչ մեղմ եղանակներից: Դաւեղոն անգլի-

*) Արեւմտեան հայ բարբառով՝ յիմարանոց բառը գործ է
ածուած մեր՝ գծանոց կամ խենթանոց բառերի փոխարէն, ըստ
իս, յիմարանոց յարմար կը լինէր միայն ապուշարանների համար,
ուր յիմարներն ապուշներ կը խնամէին:

Ներկայ ապրիլի 20-ին Սպիտակ ծաղկի
Տօնը նշանակալից կատարելու է համար
սկսել են արդէն պատրաստութիւններ:
Բժիշկը Բիււննտալ ապրիլի 6-ին բացաւ
Թոքախտային իր ցուցահանդէսը Թիֆ.
Արհեստ. Ընկ. սրահում:

ացի բժիշկը պատմում է հետեւեալ դէպքը մի 3 տա-
րեկան մանուկի մասին: Այդ երեխան գիշերային վա-
խերով բռնւած անքնութեան էր ենթարկւել: Երբ որ
զանազան դեղորայք մի քանի ժամանակ բոլորովին
անօգուտ մնացին, բժիշկը որոշեց առաջարկել երաժշ-
տութիւնը, իբրեւ բուժական միջոց: Խնդրեց մանուկի
մօրը փորձել, երեխային անկողին պարկեցնելով, ան-
միջապէս նազել Ծօլէնի «վալսը» հանգարտ և մեղ-
միկ: Աքանջելի հետեւեալ ստացուեց: Մանուկը հան-
գիստ և խորը ընեց, ազատւելով վախերից: Զորս գի-
շեր այդպէս շարունակեցին և ամեն անգամ նոյն հե-
տեւեքը: Ընդհատեցին փորձը և մի երկու գիշեր Թո-
ղին նազելը,—հիւանդական երեւոյթները նորից երևա-
ցին: Ծարունակեցին նազարութիւնը Ծօլէնի
«վալսով» հետեւեալ կերպով. մի քանի գիշեր անընդ-
հատ, յետոյ երկու գիշերը մի անգամ, յետոյ՝ երեք
գիշերը մի անգամ: Այսպէս մանուկը բոլորովին փրկու-
եց իր հիւանդութիւնից:

Բայց չէ՞ որ դուրս. Դաւեղոնի այս բժշկական
աշող փորձը իսկապէս կատարւում է ամեն օր: ամեն
ազգի մէջ, ամեն օրօրոցի մօտ, երբ ամեն մի մայր
իր չարածի անհանգիստ երեխային անկողին է դնում
ու իր քաղցրահնչուն մեղմիկ օրօրի երգով նրան հան-
գրատացնում է և կամացուկ-կամացուկ քնացնում:
Այս բերսեօզները միթէ ապացոյց չեն, թէ ժողո-
վրդական փորձը և բնազդը այստեղ էլ գիտութեան
նախաշաւիղն է եղած... Ինչպէս ուրիշ օրինակ՝ այժ-
մեան օգալնացութեան նախաշաւիղը մենք չենք կա-
րող չը տեսնել այն բնազդի մէջ, որով ժողովուրդը
ամենուրեք ի սկզբանէ անտի հրեշտակներին, սատա-
նաներին երեսակալայած է թեւաւոր մարդու կերպարան-
քով, որով նախագուշակած է մարդու օդի մէջ թռչելու
կարելիութիւնը, մինչև որ այդ բանը հաստատուեց XX-եր
րորդ դարում գիտական տեխնիկայի զարգացումով:

Վերեւում բերածս բոլոր փաստերից թէև կարելի
եղաւ մի քանի ընդհանուր եզրակացութիւն դուրս բե-
րել ի նպատակ նազարութեան, սակայն պէտք է
խոստովանաւ, թէ այդքանը դեռ լիովին բուսարար
չէ՝ նազարութեանը «սիստեմատիք» գիտական
հիմունքով գործադրելու համար: Բաւական չէ միջոց-
ների գտնել շարաթը մի քանի անգամ նազախումը
հրաւիրել որևէ հիւանդանոց կամ խելագարատուն
հիւանդներին զարձացնելու նպատակով: Այլ՝ երա-
ժշտութիւնը իբրեւ բուժական մեթոդ գործածելու հա-
մար հարկաւոր է որ այդ գործով զբաղող բժիշկը
ինքը լաւ երաժիշտ լինի: Պէտք է նա գիտենայ՝ այժ-
մեան եւրոպական և ասիական երաժշտութեան լայնա-
ծաւալ ծովիցը, որպիսի պիէսներ, ինչպիսի հիւանդ-
ների ականջին հնչեցնել տալ և ոչ թէ թողնել նազա-
խումբի խմբապետի «Փանտազիային» կամ հաճոյքին
իր ուզածը նազելու: Այս թերութիւնիցն է որ ոչ մի
հիւանդանոցում այդ նազախումները մինչև այժմ երկար
տևողութիւն չեն ունեցած: Նազարութեանը գիտ-
նականօրէն առաջ տանելու համար հարկաւոր է դեռ,
որ մի գիտական հաստատութիւն տարիների ընթաց-
քում «սիստեմատիք» կերպով զբաղւի. յատուկ «կլի-
նիքական» մեթոդներ մշակելու համար, պիէսների
ցուցակ կազմէ՝ որ դասի հիւանդներին որպիսի պիէս-
ներ նազելու ցուցումներով:

Բժշկապետ Ա. Բաբայանց

XL ՔԱՌԱՍՆԱԲԵՆԻ ԴԵՐՄԱՆ Գ. ՏԵՐ-ԴԱՐԹԵԱՆԻ XL

Գրական-Գեղագիտական Սալոնի նախաձեռնողութեամբ ներկայ 1913 թ. մարտի 8-ին եւ 15-ին, մասնակցութեամբ Հայոց Դրամատիկական Ընկ. Վարչութեան, հայ կրթական կուտորական, քարեգործական, հասարակական ընկերութիւններ, հաստատութիւնների, արեստի, գրականութեան եւ մամուլի ներկայացուցիչների ընդհանուր ժողովը տալով իր համակրութեան, յարգանքի եւ խնդակցութեան քէն հայ թատրոնի վաստակաւոր դերասան, տաղանդաւոր կամիկ Գ. ՏԵՐ-ԴԱՐԹԵԱՆԻՆ, միաձայն որոշեց հանդիսատրապէս տօնել քանքարաւոր ատրիստի Բառասնամեակը եւ իր միջից ընտրեց Յօրելեանական Յանձնաժողով՝ հետեւեալ կազմով՝

Պատւաւոր նախագահ՝ Հայ թատրոնի նախակառուցիչ ԳԵՈՐԳ ՉՄԵԿԵԱՆ:

ՅՕՐԵԼԵԱՆԻԱՆ ՅԱՆ. ՋԱՆՈՂՈՎՅԱՆ ՍԵՂԱՍՏԵՐ

(Արեւմտական կարգով)

Տ.Տ.Օր.Օր. Վիկտորիա Արտիստ.

Նունէ Դոլուխանեան (Ազգագր. Ընկ. Վարչ. Անդ.)

Նունէ Ղամբարեան (Հայուհեաց Ընկ. Վարչ. Ան.)

Վերգինէ Մամուլեան (Դրամ. Ընկ. Վարչ. Ան.)

Երանունի Յարութիւնեան (Հայուհեաց Ընկ. Վարչ. Ան.)

Իսկա Սպենդիարեան (Նախագահ Երաժշտ. Ընկ.)

Նունէ Սունդուկեան.

Իզաբելլա Քալանթար (Դերասանուհի)

Պ.Պ. Միքայէլ Նիմաշեկեան (Թիֆ. Բաղ. Վարչ. Ան.)

Սենեքերիմ Արծրունի (Երգ. հաւատարմատար,

Թատրոն. գործիչ)

Յովհաննէս Ակունեան (Տեսուչ Թիֆ. Միք. Ար-

հեստ. դպրոցի)

Ատրպետ (Դրականագէտ)

Համբարձում Նուսրեան (Խմբագիր «Արօր» ամ.)

Յարութիւն Թումանեան (Մանկավարժ, բանաստ.

գրամատուրգ)

Բժշ. Յով. Իգիթեան (Ներկայացուցիչ Հաւար.)

Պողոս Ղամբարեան (Նախագահ Թիֆ. Բաղար.

Վարկ. Ընկ.)

Բժշ. Երանդ Մինասեան (Խմբագիր «Նոր-Առող-

ջապահիկ» ամսագրի)

Գեղէն Միքայէլեան (Դերասան)

Արշակ Միլեան (Պարագլուխ Թիֆ. վաճառակ.)

Իսահակ Յարութիւնեան (Ուսուցչ-միութեան

Վարչ. Ան. և Խմբագիր «Նոր-Դպրոց» ամսագրի)

Արամ Նազարեան (Դրամ. Ընկ. Վարչ. Ան.)

Տիգրան Նազարեան (Խմբագիր «Արեւիկ», «Տա-

րազ» հանդէս., տեսուչ Գր.-Գեղ. Սալոնի.)

Բժշկ. Բազրատ Նաասարեան.

Մակար Չմշկեան (Հրատարակիչ օրացոյցների)

Յովակիմ Սօրովեան (Մանկավարժ և գրական.)

Դէորդ Տէր-Ասատուրեան (Դիրեկտոր Թիֆ. Բաղ.

Վարկի Ընկ.)

Յովհաննէս Տէր-Գրիգորեան (Թատերասէր և գրակ.)

Սլէքսանդր Քալանթար (Խմբագիր «Մշակ» լրագ.)

Սլէքսանդր Բիշմիշեան (Խմբագիր «Տիֆլիսկի

Листок» լրագրի)

Արշակ Քէտիվանեան (Նկարիչ):

ՅՕՐԵԼԵԱՆ Գ. ՏԵՐ-ԴԱՐԹԵԱՆ

Բնածին տաղանդ դերասան Դէորդ Տէր-Դարթեանը, բուն Թիֆլիսցի, ծնւել է 1850 թ. օգոստոսի 25-ին: Հայրը՝ Հաւարարի ո. Մինաս Եկեղեցու Տէր-Չաքար քահանան որդուն տալիս է Ներսիսեան դպրանոցը, ուր և նա առնում է ուսումը:

Բնածին տաղանդ հասակից նետում է Մեկտմեանի տաճարը և առաջին անգամ բարձրանում է բեմ 1870 թ. Թիֆլ. Թատրոնի թատրոնում Հաւար թուամանց կարա կատակերգութեան մէջ Սարուխանի դերում: Այնուհետև Տէր-Դարթեանը մինչև օրս էլ հայ բեմի զարդն ու պսակն է:

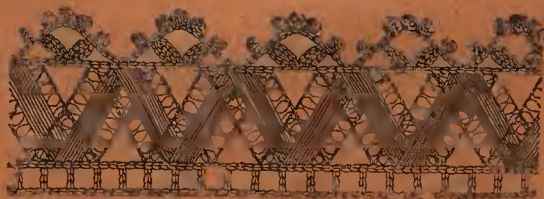
Հայ թատրոնի ոսկեշրջանին՝ Աղամեանի, Մնակեանի նման պայծառ արեգների օրով, Տէր-Դարթեանի փայլուն աստղը ոչ միայն աղօտացաւ, այլ, ընդհակառակ, նա աւելի ևս հրաշագեղ ճաճանչներ սուաւ և, անհրկայ իր ամպլուայի մէջ, նրանց հաւատար փառահեղութիւն. էր կազմում:

Տէր-Դարթեանը—Դիքո-ի աննման արտայայտիչն է Սունդուկեանցի այնքան հարազատ գծագրած Պէպոնում:

Եւ մինչդեռ հայ ժողովրդի բուն համակրութիւնը վայելող կոմիկ Տէր-Դարթեան իր մարդկային գոյութիւնը պահպանելու համար հարկադրւած էր կողմնակի աշխատանքի դիմել, աշխարհահռչակ տրագիկ Բոսին հիացած բնածին քանքարով, զարմանք էր յայտնում, որ հայութեան մէջ չի գտնւում մէկը, որ այդ բացառիկ տաղանդաւոր դերասանին հնարաւորութիւն տար գէթ մի հրկու տարով կրթել իր բեմական արւեստը եթէ ոչ Եւրոպայում, գոնէ Մոսկւայում կամ Պետերբուրգում:

Գ. Տէր-Դարթեանի բեմական գործունէութեան 25-ամեակը կատարել է Թիֆլիսում 1897 թ. դեկտ. 17-ին Վրաց Ազնւ. Թատրոնում:

Բնակութեամբ հեղ, Յօրելեան Տէր-Դարթեանը չը նայած իր տարիքին, մինչև օրս էլ նոյն կայտառ կոմիկն է:

Յօրելեան

շնորհաւորականներ, ուղերձ, հեռագիր ուղարկել Գրական-Գեղագիտական Սալոնի հասցեով՝ Тифлис, Назарьян. (Արտասահմանից՝ Nazarian, Tiflis).

Իսկ ընծաներ, գրամակ. նւէրներ և տոմսակների վճարը ուղարկել Յօրելեանական Յանձնաժողովի անդամ-գանձապահ Թիֆլիսի Բաղաւ. Վարկի Ընկ. Դիրեկտորու պ. ԳԵՈՐԳ ՏԵՐ-ՍՍՍՏՈՒՐԵԱՆԻՆ-Директору Тифлис. Гор. Кред. О-ва, Георгию Богдановичу Тер-Асатурову. Тифлис.

ԲՈՎԱՆԳԱՆԻԹԻՒՆ

Ն Յ Ա Ր Ն Ե Ր

Յօրհեար Յովհ. Յովհաննիսեան.
Սօֆիա Սունդուկեանց,
Ծերենց,
Բաֆֆի.
Յովհ. Յովհաննիսեան (4 լուսանկար).
Յ. Յովհան. ծն. տունը Վաղարշապատում.
Տէր-Դաւթեան-Դիքօ.
Մարիետա Շահինեան.
Կոնդակի ընթերցում.
Նկարիչ Շամշինեան.
Կարլ Մարքս.
Ալֆոնս XIII թագ. Սպանիայի.
Կոնստան.

Fac-similé.

Գ. Սունդուկեանցի.
Յովհ. Յովհաննիսեանի.

Ն Ի Ի Թ

Մահադոյժ Սօֆիա Սունդուկեանց.
Տխուր 25-ամեակ՝ Ծերենց և Բաֆֆի.
Ստրկուհի (Ալեգօր.-վէպ-քրօնիկոն)
Հին երգ (քանաստեղծ)
Մարիետա Շահինեան.
Նկարիչ Շամշինեան.
Կարլ Մարքս
Եղիշեան
Մայրենի Լեզու

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ.

Նւագած, աղղեց, մարդու, առողջ, վրայ
ԲՐՈՆԻԿՈՆ

Բարձրագոյն շնորհակալութիւն.
Փոխարքայի յօրեկանը.
Նկարիչ Շամշինեանի յօրեկանը.
Դերասան Տէր-Դաւթեանի յօրեկանը.
Նորագոյն հրատարակութիւններ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բացւած է բաժանորդագրութիւն 1913 թի

„Ջ Ա Ի Ա Խ Ք“

գրական հասարակական շաբաթաթերթի

Տարեկան բաժնէգինն է ճանապարհածախսով 2 ռուբլի,
կարելի է վճարել երկու նւագ:

«Ջաւախք»-ի հասցէն՝ Ախալքալաք, Թիֆլիս. ցոյ. րէդակցի
„Джавахк“.

3—2

ԺԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Ե ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1913 թիի

„ԿՈՎԿԱՍԻ ԼՐԱԲԵՐ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԼՐԱԳՐԻ

Կէս տարին 2 ռ. 50 կ.

ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ ՏԱՐԵԿԱՆ

4 Ր. 50 Կ.

Ա. ժիւր 45 կոպէկ

ԱՌԱՆՁԻՆ №-Ը ԱՄԵՆ ՏԵՂ 2 ԿՈՂ.

«ԿՈՎԿԱՍԻ ԼՐԱԲԵՐ»-ը ստանում է սեպտեմբերի 1-ին և օգոստոսի 1-ին թիւերը և պարունակում է իւր մէջ մեծ թերթերի ընդհանուր բաժնիները:
Հրատարակում է թիւֆիղում և տպագրում է սեպտեմբերի տպարանում:
Յայտարարութեան տողը (պետիտ) արժէ առաջին երկուսում 10 կ., վերջին երկուսում 5 կ.—Օտար քաղաքներից պատուիրողների համար՝ ա. եր.—20 կ., վերջին—10 կ.:

Հասցէն փոխելու համար վճարում են 25 կոպէկ:

Բաժանորդագրութիւնը և յայտարարութիւններն ընդունում են «ՀԵՐՄԵՍ» տպարանի գրասենեակում՝ Գրաֆսկայա, № 6. ՏԵԼԵՖՈՆ № 566.

Օտար տեղերից գրում են՝ Թիֆլիս, րէդ. газеты „Ковкаси Драберь“.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԻ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ

Типография „ГЕРМЕС“ Графская № 6, Телеф. 566

ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԻՕԼԱՆՍՕՆԻ

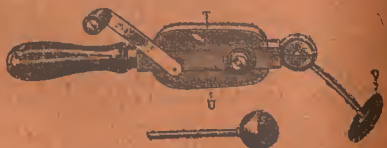

Հնարած գործիքը մարդու ինքն իրան մատած անելու համար միակ յարմարագոյնն է և անհրաժեշտը ընտանիքների համար: ԴՆԸ 18 Ր.

Նոյնը աւելի շատ յաւելւած գործիքներով և էլ աւելի յարմարագոյնը 38 Ր. ու մարդի և

ճանապարհածախսի համար էլ 2 ռուբ. հզեկ կարելի է առաջնակարգ այն վաճառանցներում, ուր ծախւում են խիտաւաճառ գործիքներ:

(10—4)

КАЛО-ВИБРАТОР

НЕЗАМѢНИМ для ухода за красотой

Вибрационные массаж, влияющие на нервы, мускулы, циркуляцию крови и т. д. признано уже издавна специальными, стал за последнее время и достоянием современного ухода за красотой, вытесняя все болше и болше всевозможные косметические средства. Перевенствующее место должен занять в этом отношении только что изобретенный прибор

ОГАНСЕН шнуровой вибратор КАЛО-ВИБРАТОР ибо благодаря последнему возможно de facto приобрести и сохранить юную свежесть кожи

самостоятельно производить корректуры носа, лица и других частей головы, содействовать произрастанию и пышному развитию волос. придавать грудям болше красивую форму и т. д.

ЦѢНА 12 РУБ.
И 15 РУБ.

(5—2)

Առաջին մասնաւոր հիւանդանոց

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնւած 1880 թ.

«606»-ի ներդրումն բժշկական խորհրդակցութեամբ 11—12 ժամ.

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբուժական և վերականգնող (սիֆիլիս):

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎՍԿԻ—9 1/2—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդալիս:

Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժամը մանրաբուժական, կանանց և երեխայաց:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ., ախտաբ. կոնսուլտ. և բժշկ.:

Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ., մորթու վերականգնող, վերաբուժական և միզասեռական:

Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՈՎ—12—1 ժամը մանկաբուժ. կանանց և երեխայաց հ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժամը, ներքին երեխայաց և ծաղկահատ:

Բ. Գ. ԱՂԱՍՍԻ—1—2 ժ., ներքին երեխայաց:

Կին-բժիշկ ԱՄԲՐՈՒՄՈՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ—1—2 ժ. մանկաբուժական և կանանց հիւ.

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը

Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժամ.

Վճարը 50 կ.: Զբաղողները ձրի. համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օգնականի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ Բժշկապետ՝ Բ. Նախասարգեան